

**Міністерство освіти і науки України
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
Факультет менеджменту і маркетингу
Кафедра економіки**

**ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
В ЕКЗАМЕНАЦІЙНІЙ КОМІСІЇ:**

Завідувач кафедри,
д.е.н., проф.

_____ Ігор ВІНІЧЕНКО
« ____ » _____ 202 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: **ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ОБҐРУНТУВАННЯ ЗАХОДІВ
ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ
ПІДПРИЄМСТВА**

Освітньо-професійна програма «Економіка»
Спеціальність 051 «Економіка»
Ступінь вищої освіти: Магістр

Здобувач

Юлія ІВАНОВА

Науковий керівник,
д.е.н., професор

Ігор ВІНІЧЕНКО

Дніпро – 2024

ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет: Менеджменту і маркетингу
Кафедра: Економіки
Освітньо-професійна програма: «Економіка»
Спеціальність: 051 «Економіка»
Ступінь вищої освіти: Магістр

ЗАТВЕРДЖУЮ

Зав. кафедри _____
«_____» _____ 202__р.

ЗАВДАННЯ

на підготовку кваліфікаційної роботи

Івановій Юлії Володимирівні

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: **Дослідження та обґрунтування заходів підвищення ефективності функціонування підприємства**

Науковий керівник: _____ Вінченко І.І., д.е.н., професор _____

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по ДДАЕУ від «08» листопада 2023 року № 340б

2. Термін подання здобувачем роботи: _____

3. Вихідні дані до роботи: річні звіти підприємства, виробничо-фінансові плани.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

Вступ

Наукові основи ефективного функціонування підприємств економічна

Оцінка розвитку та функціонування аграрного підприємства

Обґрунтування та впровадження заходів підвищення ефективності діяльності аграрного підприємства

Висновки і пропозиції

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

Організаційна структура управління товариства

Аналітичне вирівнювання врожайності пшениці озимої, ц/га

Аналітичне вирівнювання врожайності соняшнику, ц/га

Структура елементів витрат в товаристві за 2020-2022 рр., %

Аналітичне вирівнювання фінансового результату діяльності, тис. грн.

Процес управління організаційно-економічними резервами зростання ефективності

Економічна оцінка резервів росту ефективності

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1	Наукові основи ефективного функціонування підприємств		
2	Економічна оцінка розвитку та функціонування аграрного підприємства		
3	Обґрунтування та впровадження заходів підвищення ефективності діяльності аграрного підприємства		
4	Вибір оптимізації ресурсного потенціалу аграрного підприємства		
5	Висновки і пропозиції		
6	Оформлення дипломної роботи		

Здобувачка _____
(підпис)Юлія ІВАНОВА _____
(прізвище та ініціали)Науковий керівник _____
(підпис)Ігор ВІНІЧЕНКО _____
(прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

ТЕМА: «ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ОБҐРУНТУВАННЯ ЗАХОДІВ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА»

Кваліфікаційна робота містить: 74 с., 9 рис., 26 табл., 55 літературних джерел.

Об'єктом дослідження є стан виробничої діяльності аграрного підприємства.

Предметом дослідження є сукупність відносин (організаційно-економічних), які виникають в процесі виробництва і збуту аграрної продукції і які здійснюють вплив на ефективність функціонування аграрних підприємств.

Метою роботи є розробка науково-методичних та прикладних рекомендацій з виокремлення і освоєння економічних і організаційних резервів щодо підвищення ефективності діяльності підприємства.

Методи дослідження: порівняльний, монографічний, розрахунково-аналітичний, абстрактно-логічний, розрахунково-конструктивний та економіко-статистичний методи.

Досліджено зміст категорії «ефективність». Виокремлені важелі впливу на результативність діяльності підприємства та охарактеризовано методи оцінки ефективності діяльності аграрної фірми. Здійснено оцінку фактичного стану виробничо-збутової діяльності та розраховано показники, що характеризують ефективність діяльності аграрної фірми. Обґрунтовані заходи зростання ефективності функціонування фірми.

Результати впроваджені в діяльність ТОВ «ДВК» Синельниківського району Дніпропетровської області.

КЛЮЧОВІ СЛОВА

Ефективність, аграрна фірма, фінансовий результат, рентабельність, врожайність

KEYWORDS

Efficiency, agrarian firm, financial result, profitability, yield

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. НАУКОВІ ОСНОВИ ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ	9
1.1. Сутність і зміст економічної категорії «ефективності» виробництва	9
1.2. Методичні підходи до оцінки ефективності діяльності аграрного підприємства	14
1.3. Організаційно-економічні чинники підвищення ефективності функціонування аграрних підприємств	20
Висновки до першого розділу	25
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ВИРОБНИЧО-КОМЕРЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	28
2.1. Організаційно-економічна характеристика діяльності підприємства	28
2.2. Оцінка ефективності використання потенціалу ресурсів в аграрному підприємстві	36
2.3. Оцінка ефективності діяльності аграрного підприємства	42
Висновки до другого розділу	48
РОЗДІЛ 3. ОБГРУНТУВАННЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ЗАХОДІВ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА	51
3.1. Впровадження організаційно-економічних заходів підвищення ефективності аграрного підприємства	51
3.2. Вибір оптимізації ресурсного потенціалу аграрного підприємства	59
Висновки до третього розділу	65
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	70

ВСТУП

Актуальність теми.

Ефективне функціонування аграрних організаційно-економічних систем є економічною основою для розширеного відтворення, сприяє забезпеченню зайнятості сільського населення та формуванню у них доходів. Основним індикатором ефективності аграрного процесу створення товарів є показники, що характеризують її як в натуральному, так і у вартісному вираженні в розрахунку на одиницю виробничих витрат. Тому зменшення собівартості процесу створення продукції в аграрних організаційно-економічних системах, у поєднанні із зростанням обсягів реалізації, є їх основним завданням і базисом оцінки ефективності їх функціонування в певному середовищі.

Ефективність аграрного виробництва може залежати від цілого комплексу важелів, причому вони можуть бути зовнішніми і внутрішніми, керованими (організація використання ресурсів матеріальних та технічних, спеціалізація і галузева спрямованість діяльності) і некерованими (зональне розташування, природно-кліматичні умови). Вся ця сукупність важелів може впливати на ефективність їх функціонування. Виступає підґрунтями і виникає необхідність виявити резерви підвищення ефективності функціонування аграрних організаційно-економічних систем та економічно обґрунтувати заходи реалізації щодо їх освоєння.

Реалізація політики розвитку агропродовольчого ринку та формування безпеки в продовольстві суттєво підвищило актуальність проблем підвищення ефективності функціонування аграрних осередків. Зріс споживчий попит на науково обґрунтовані розробки з вдосконалення організаційних і економічних механізмів ведення сільського господарства за конкретними суб'єктами, що враховують природно-кліматичні, зовнішні і внутрішні важелі тощо.

Об'єктом дослідження є стан виробничої діяльності аграрного підприємства.

Предметом дослідження є сукупність відносин (організаційно-економічних), які виникають в процесі виробництва і збуту аграрної продукції і які здійснюють вплив на ефективність функціонування аграрних фірм.

Метою роботи є розробка науково-методичних та прикладних рекомендацій з виокремлення і освоєння економічних і організаційних резервів щодо підвищення ефективності діяльності підприємства.

Відповідно до зазначеної цілі були поставлені наступні завдання кваліфікаційної роботи:

- розкрити науково-методичні положення сутності і змісту категорії ефективності господарської діяльності та обґрунтування основних факторів, які здійснюють вплив на ефективність функціонування виробничого осередку;

- розглянути підходи методичні щодо оцінки ефективності діяльності підприємства;

- провести дослідження поточного стану виробничої і збутової діяльності підприємства;

- розробити і запропонувати заходи щодо підвищення ефективності діяльності підприємства.

Суб'єкт дослідження товариство з обмеженою відповідальністю «ДВК» Синельниківського району Дніпропетровської області.

Методи дослідження. Під час дослідження використовувалися порівняльний та монографічний метод, розрахунково-аналітичні, абстрактно-логічний, розрахунково-конструктивний та економіко-статистичний методи, та підходи, що використовуються в площині застосування, створення та втілення рішень управлінського персоналу.

Наукова новизна одержаних результатів. Виявлено тенденції ефективності функціонування аграрного осередку, що склалися, а також

ризика виробництва продукції, пов'язані з урахуванням впливу на них зовнішніх і внутрішніх важелів (природно-кліматичні, географічне розташування, фінансово-кредитні, споживчий попит, ланцюжки товароруху продукції зумовлені економічними умовами функціонування суб'єктів господарювання з метою отримання рівноцінного прибутку, посилення конкуренції, наявність земельних ресурсів, наявність кваліфікованих кадрів, техніко-технологічна оснащеність, застосування досягнень селекції та насінництва) істотно впливають на застосування інноваційних технологій, що впливають на собівартість і як наслідок рівень рентабельності.

Апробація результатів. Результати досліджень апробовані у фаховій статті в журналі «Агросвіт» (2024. №2), II Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Актуальні проблеми економіки, управління та маркетингу в аграрному бізнесі» (м. Дніпро, 05-06 жовтня 2023 року). XI Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції молодих вчених і здобувачів “Економічні проблеми модернізації та інвестиційно-інноваційного розвитку аграрних підприємств” (м. Дніпро, 27-28 квітня 2023 року).

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків і пропозицій, список використаних джерел. Загальний обсяг роботи 74 сторінки, 26 таблиць, 9 рисунків та списку використаних джерел (55 найменувань).

РОЗДІЛ 1. НАУКОВІ ОСНОВИ ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Сутність і зміст економічної категорії «ефективності» виробництва

В даний час проблема якісного економічного зростання сільського господарства країни, збільшення темпів натуральних показників виробництва та підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товарів на внутрішньому і ринках різноманітних країн на засадах акумулювання та досягнення росту ефективності застосування потенціалу наявних ресурсів фірм аграрної сфери економіки є однією з найбільш актуальними. Стійке зростання територій - один з головних показників успішного розвитку країни на світовому ринку. Це також стан загальної рівноваги регіону, що характеризується несприйнятливістю до зовнішнього і внутрішнього впливу різних обставин, які негативно впливають на відтворювальну діяльність, і одночасно з цим дозволяє розвиватися.

Високі темпи зростання економічної системи та її територій проблематичні у зв'язку з недостатністю системи ресурсного забезпечення, що формується та розвивається в агропромисловому виробництві і актуалізовано необхідністю вирішення завдань щодо забезпечення в країні безпеки в продовольстві. Сучасний стан агропромислового комплексу зумовлено безліччю накопичених проблем - від застарілої виробничо-технічної бази до слабкої інвестиційної привабливості, нерозвиненості конкурентного середовища.

Ключовими аспектами усунення диспропорцій у структурі виробництва, створення умов для збалансованого зростання економіки підприємства виступає прогрес на інноваційних засадах агропромислового виробництва, організація режимів для розвитку інноваційної діяльності та

отримання результатів, необхідних для створення технологій та продукції, що забезпечують незалежність та конкурентоспроможність вітчизняного агропромислового комплексу, залучення інвестицій у галузь.

Враховуючи незворотність процесів переходу агропромислового комплексу на інноваційний шлях розвитку, зазначені обставини підтверджують необхідність розробки теоретико-методичного базису формування та розвитку потенціалу ресурсів аграрної сфери економіки.

Прогресивність функціонування аграрних фірм забезпечується їх ефективним використанням всіх фактичних ресурсів. Важливість проблеми формування потенціалу в ресурсах аграрних осередків визначається тією роллю, яку відіграють ці ресурси в реалізації соціально-економічних завдань агропромислового виробництва. Існування ресурсів у відповідній кількості є базовою передумовою ефективного ведення справ та взагалі здійснення процесу виробництва. Потенціал кожного ресурсу є матеріальною базою виробничих можливостей організаційно-економічної системи та впливає на її ефективність.

У сучасній економічній літературі є багато наукових публікацій, присвячених теоретичним положенням сутності та змісту економічної категорії «ефективність». Ефективність товарного виробництва досягається шляхом зниження матеріальних, трудових та грошових витрат у розрахунку на одиницю вироблених матеріальних благ. Вперше поняття економічної категорії «ефективність» було дано представниками англійської класичної політичної економії. Вони вживали це визначення стосовно значення «результативність» і використовували його, коли проводили оцінку тих чи інших урядових нормативно-правових актів і заходів залежно від того чи приводили вони до пожвавлення економічної діяльності на товарному ринку чи ні.

Пізніше дане поняття розглядалося у працях А. Сміта та Д. Рікардо, які не розглядали поняття «ефективність» стосовно економіки загалом. Вони визначали залежність вартості товарів і продуктів від вкладеної праці та

виділили основне завдання для класичної політичної економії: визначити економічні закони, що керують розподілом доходів [15, 11].

Наприкінці XIX століття представник неокласичної економічної школи дав визначення економічної категорії ефективності як «...стан економіки, при якому неможливе здійснення будь-яких змін на користь одного учасника економічного процесу, не погіршуючи, при цьому, положення іншого...» [12].

Зазначимо, що таке визначення економічної категорії «ефективність» можна обговорити, оскільки у такому разі будь-який виробничий процес може бути визнаний ефективним, оскільки будь-який учасник цього процесу постраждає. Розглянемо еволюцію поглядів щодо категорії «ефективності» в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Наукові визначення поняття «ефективність»

Школи / автор	Визначення
Меркантилісти	прибутковість, тобто співвідношення витрат і результатів
Класична політекономія - У. Петті	нарощування національного багатства країни
- А. Сміт	зростання продуктивності праці за рахунок розподілу праці і використання машин
Фізіократи	перевага результатів над витратами виробництва

Різні підходи в сучасній науковій літературі до трактування категорії «ефективність» поєднує думки вчених про те, що це складна економічна категорія, в якій відображаються дії економічних законів, проявляється найважливіша сторона діяльності економічного осередку – результативність. Стосовно виробників аграрної продукції, сировини та продовольства поняття «ефективність» можна визначити, як результат взаємодії організаційних, економічних та соціальних умов функціонування господарської системи, якою виступає окреме підприємство.

В аграрній сфері економіки з розвитком ринкових відносин проблема ефективності виробництва товарів, сировини стає першорядною. Це зумовлено тим, що результативність цієї діяльності аграрних осередків найчастіше визначає темпи розвитку розширеного відтворення та ступінь задоволення потреб суспільства у продуктах харчування та сировині – промисловості.

Безумовно, у виробничій діяльності фірм нерідкі випадки, коли непродуманість придбання сировини, надлишок ресурсів основних чи оборотних коштів залишається невикористаним і завдає їй економічної шкоди, знижує фондівдачу та, зрештою, суму очікуваного прибутку. Це свідчить про необхідність оптимізації структури виробництва, що може бути чинником підвищення його ефективності.

Функціонування галузей в межах осередку аграрного вимагає великих капіталовкладень у виробничі будівлі, техніку та обладнання, а також значні витрати на енергоносії: електроенергію, паливо, пальне мастильні матеріали. Тому об'єктивна оцінка ефективності їх діяльності можлива лише з кожної окремої галузі чи підгалузі, шляхом зіставлення власних витрат та вартості продукції (послуги) базових і поточних періодів. Навіть в оцінці ефективності осередку загалом, значні структурні зміни у обсягах виробництва у підгалузях і видах діяльності можуть знизити рівень об'єктивності отриманих результатів.

У міру посилення їхньої залежності від ринку та ринкових коливань цін на вироблені ними товари загострюється конкурентна боротьба. У сучасних умовах конкуренція також постає як важливий засіб розвитку виробництва та існує у різних формах. Реалізація стратегії розвитку аграрних фірм спрямована на забезпечення конкурентної переваги за рахунок досягнення низької вартості продукції та отримання лідерської позиції на цій базі, під час проведення конкурентної боротьби.

Така стратегія побудована на принципі упорядкування процедури створення витрат, по-перше із виробничих рушійних чинників, по-друге, із

довгострокового дослідження витрат впродовж усього їх зростання від впровадження виробництва до збутової діяльності, тобто руху товару до ринку, а саме до потенційних покупців. Взаємне ув'язування за часом та запасами обмежених довгострокових цілей сприяє можливості отримання вагомої мети стратегії — створення та підтримання конкурентної переваги аграрної фірми. При цьому на ефективність впливають ряд факторів, маючи при цьому різне значення, тобто посилюючи результат чи його зменшуючи (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Фактори впливу на аграрне виробництво

Фактори	
позитивні	негативні
Різноманітність клімату та природних ресурсів для успішного розвитку аграрного виробництва	Висока ціна на матеріально-технічні ресурси та сировину, ПММ, електроенергію для агровиробників
Впровадження інноваційних технологій у вигляді виникнення аграрних бізнес-інкубаторів та технопарків	Нестача робочих кадрів, здатних проводити процеси щодо впровадження нових технологій у аграрну сферу
Формування та використання економічних та організаційних факторів розвитку аграрних фірм	Недостатньо високий рівень технологічного забезпечення, стагнація у сфері машинобудування та виробничого обслуговування
Проведення державою політики підтримки аграрних виробників	Градація аграрних виробників на провідних та відстаючих через різний рівень прибутковості господарської діяльності
Зменшення кількості імпорту сільськогосподарської продукції, продовольства та сировини	Стійка тенденція до ліквідації аграрних підприємств
Вихід на глобальний ринок сировини та продовольства	Слаборозвинена інфраструктура аграрного ринку, переважання монополій великих торгових мереж.
Створення потенційних ринків збуту для впровадження конкурентоспроможної вітчизняної продукції сільського господарства	Низький рівень соціальних мотиваторів для сільських працівників

Ще однією проблемою розвитку є низький рівень залучення фінансових коштів у аграрну сферу, що проявляється у: невеликій кількості грошових надходжень від виробництва та випуску продовольчої продукції, що відбувається внаслідок низького рівня цін на дані товари та існуючих обмежень зі збуту (одним із негативних наслідків є зниження кількості закупівель нових технологій та обладнання, а отже, і виникає фізична амортизація основних засобів підприємств); наявності високої кредиторської заборгованості у підприємств; недостатньому розмірі власних оборотних коштів підприємств тощо.

Отже, виступаючи складною економічною категорією, ефективність включає в себе багатогранну систему розвитку сільськогосподарського виробництва, його органічний зв'язок з інтенсифікацією, природним середовищем, соціальними умовами працівників, сукупністю елементів і відносин, що становлять економічний механізм, показники, оцінку діяльності організацій, їх галузей у системі функціонуючого ринку та державного регулювання.

1.2. Методичні підходи до оцінки ефективності діяльності аграрного підприємства

Оцінка економічної ефективності виробництва та обґрунтування шляхів її підвищення мають проектуватися у два етапи. У першому з них, зазвичай, необхідне обґрунтування напрямів ефективності аграрного виробництва, загалом з урахуванням його специфічних умов.

Другий етап має бути присвячений дослідженню та реалізації конкретних заходів, пов'язаних із раціональним використанням наявних матеріально-технічних агрегатів та створенням більш ефективних їх видів, підвищенням якості персоналу, впровадженням ефективних технологій,

розумним використанням фінансових засобів, пошуком нових джерел капітальних вкладень.

За такого підходу є можливість пом'якшити негативний ефект такої практики управління, коли економічні служби займаються вирішенням поточних проблем, які без обґрунтування стратегії розвитку не можуть забезпечити ефективне використання потенціалу всіх ресурсів.

Розглянемо структурно-логічну схему аналізу аграрних фірм щодо економічної ефективності їх діяльності (рис. 1.1).

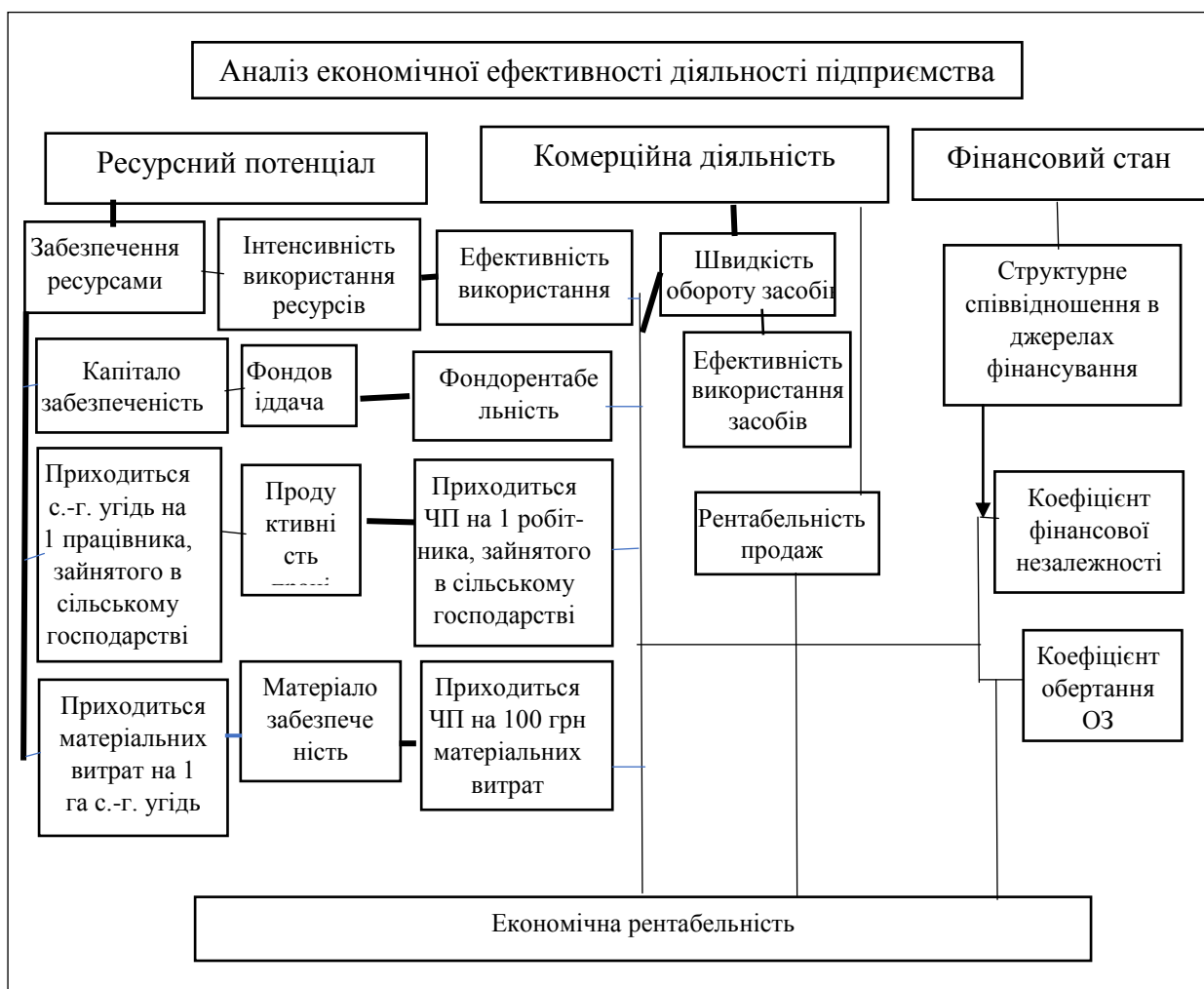

Рис. 1.1 Структурно-логічна схема аналізу діяльності підприємства в аспекті економічної ефективності

Комплексний розгляд зазначених показників, аналіз їх взаємного впливу та можливостей компенсування «провалів» в одній сфері за рахунок переваг в іншій дозволяють визначити сильні та послаблюючі сторони фірми,

розробити ефективну стратегію їх подальшого розвитку та давати достовірні відповіді на питання, що виникають перед бізнесом.

Більшість економістів значну роль своїх дослідженнях відводять проблемам оптимізації фінансових результатів господарську діяльність підприємства. Зокрема, ряд авторів характеризують прибуток як «кінцевий фінансовий результат підприємства, він є найважливішим показником господарської діяльності будь-якої організації» [16], а інші стверджують, що прибуток «...є підсумковим показником фінансово-господарської діяльності організації, який формується у грошовій формі за певний період...» [33]. Прибуток може бути визначена як різниця між доходом від збуту товарної продукції та витратами на неї. Так, у разі перевищення доходів над витратами підприємство отримує позитивний фінансовий результат – прибуток [17]. Зворотне явище свідчить про негативні результати – збитки. Прибуток має важливе значення у діяльності сучасних аграрних фірм.

З метою оцінки фінансових результатів та ефективності діяльності цих виробничих структур, які можуть отримувати наприклад, допомогу у держави за різними цільовими програмами, повинні враховуватися такі особливості:

1. Прибуток від реалізації аграрної продукції може бути завищеним на величину цієї допомоги.
2. Розмір допомоги повторно враховується в розрізі інших доходів підприємства, внаслідок чого виявляються значно завищеними величина прибутку до оподаткування та чистий прибуток.

Головною метою системи управління ефективністю виробничої системи є забезпечення максимізації добробуту власників підприємства у періодах як довгостроковому та короткостроковому. Комплекс щодо управління прибутком виробничої системи складається з таких елементів як методи та функції управління прибутком, які дозволяють менеджерам підприємства здійснювати певні завдання щодо встановлення окресленої цілі – підвищення ефективності.

Для вирішення першого завдання щодо максимізації величини прибутку необхідно оптимізувати ресурси підприємства, та визначити заходи щодо зростання ефективності їх використання. Це завдання є оптимізаційним.

Розглянемо на рис. 1.2 динаміку кількості аграрних підприємств різних розмірів за останнє десятиліття щодо отриманих фінансових результатів.

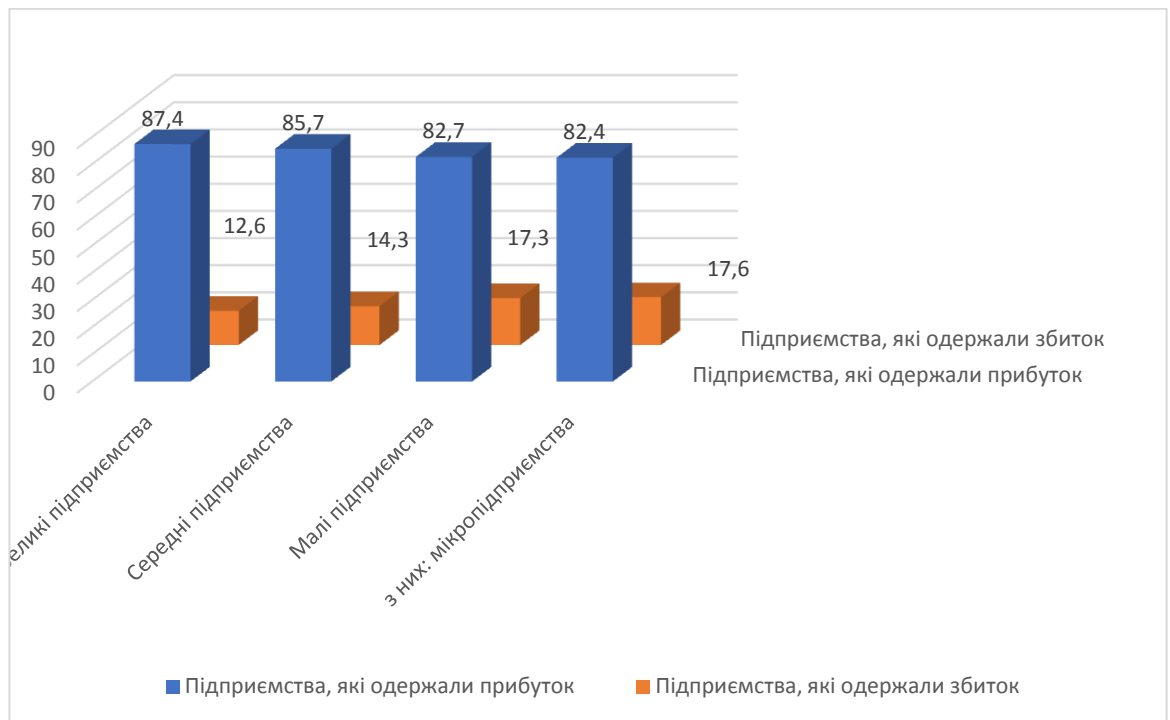

Рис. 1.2 Структура аграрних підприємств різних розмірів щодо отриманих фінансових результатів в Україні за 2010-2021рр., %

Різні за розмірами аграрні підприємства України мають за останнє десятиліття майже однакову структуру у отриманні збитків і прибутку щодо їх діяльності. Так, в кожній з цих груп більше 82% підприємств отримали прибуток і з 12 до 18% із них отримують збитки. Найменша кількість підприємств, що отримала збитки, спостерігається в групі великі підприємства. Найбільша кількість збиткових в групі мікропідприємства.

Визначення ймовірного ризику та рівня прибутковості знаходиться в основі вирішення другого завдання. Щодо наступного проблемного моменту, який розкривається у вигляді здійснення поточної інвестиційної діяльності виробничого осередку, то воно передбачає виявлення резервів зростання

результативних фінансових показників у напрямках визначення реалізації цієї діяльності. Досягти цього можливо, як варіант за рахунок оптимізації структури асортименту та кількості найприбутковіших видів продукції сільського господарства.

Так, слід враховувати, що рівень прибутковості інвестованого капіталу не повинен бути нижчим за середню норму прибутку на фінансовому ринку і компенсувати високий підприємницький ризик.

У умовах розвитку, раціональна організація системи управління фінансовими результатами, дозволяє виявити велику кількість тенденцій розвитку, що покликані вказати керівництву підприємства шляхи подальшого успішного розвитку. Процес керівництва прибутком фірми виробничого осередку передбачає використання певного механізму. Загалом під механізмом управління прибутком сільськогосподарського підприємства мається на увазі система основних елементів, що здійснюють регулювання процесу прийняття та здійснення управлінських рішень з питань створення, розподілу та використання прибутку, в основі яких лежить аналіз фінансових результатів діяльності.

При цьому одним із ефективних інструментів управління виробничим осередком є планування, яке є процесом розробки ключових фінансово-господарських індикаторів на перспективу його розвитку.

Метою аналізу результативності діяльності на ефективній основі є визначення оцінки фінансового стану виробничого осередку, розробка заходів щодо налагодження постійної проектної роботи, спрямованої на поліпшення цих показників діяльності в його межах. Даний аналіз висвітлює, які конкретні напрями вимагають проведення, дозволяють виявити найважливіші сторони або, навпаки, слабкі позиції, що характеризують стійкий економічний розвиток на засадах ефективності.

Основними факторами, які їх визначають і роблять можливими є обсяг проданих продуктів, ціна продажу та сукупність витрат. Аналіз та оцінка результатів економічного розвитку на ефективній основі можуть бути

виконані з різним ступенем точності та деталізації, що визначається цілями його проведення, наявністю та якістю інформації, програмним, технічним та кадровим забезпеченням. Як показують результати теоретичних досліджень, практично у всіх методиках, що передбачають аналіз тих чи інших сторін діяльності аграрної фірми, є блок критеріїв, що є індикаторами оцінки результативності цієї діяльності на ній.

Така оцінка передбачає вивчення динаміки абсолютних та відносних показників прибутковості та ефективності, що відображають поточну прибутковість підприємства, впливу на величину прибутку чи рентабельності того чи іншого виду діяльності екзогенних умов чи ендогенних факторів, можливість якісної оцінки прибутку (рентабельності), визначення резервів збільшення прибутку та рентабельності; розрахунок ефекту фінансового чи операційного важеля.

Аналіз показників ефективності може бути частиною загальної системи аналітичних процедур щодо аналізу ефективності всієї діяльності підприємства, а може бути самостійно проведеним дослідженням. Все залежить від цільових установок аналітиків, які визначаються необхідними результатами оцінки. При цьому існуючі методики оцінки підсумків діяльності не передбачають необхідності використання важелів, що відображають та враховують специфіку діяльності підприємства – його галузеву приналежність, широту асортименту, значущість товару чи послуги у господарській діяльності підприємства, параметри залежності від матеріалізації, форм просування товарів від продавця до покупця та взаємодії з установами кредитно-фінансової системи тощо. Отже, метод аналізу показників є способом вивчення економічних результатів у їхній динаміці та статистиці.

Здійснення процесу аналізу необхідно для пошук резервів зростання ефективності діяльності [9]. Однак, метою аналізу є не лише визначення оцінки ефективності підприємства, а й розробка заходів щодо налагодження постійної проектної роботи, спрямованої на покращення отриманих

результатів. Аналіз підсумкових показників діяльності підприємства показує, які конкретні напрями вимагають проведення такої роботи, яка дозволяє виявити найважливіші сторони чи, навпаки, слабкі позиції, що характеризують економічний стан. При цьому аналіз фактично досягнутих результатів господарської діяльності можна проводити порівнянням фактичних та нормативних даних.

Аналіз та оцінка підсумкових показників діяльності підприємства можуть бути виконані з різним ступенем точності та деталізації, що визначається цілями його проведення, наявністю та якістю інформації, програмним, технічним та кадровим забезпеченням.

1.3. Організаційно-економічні чинники підвищення ефективності функціонування аграрних підприємств

Визначальним результатом ринкової активності підприємства є максимальний прибуток на вкладений капітал, це позначається на зростанні рентабельності. Збільшення ефективності виробництва досягається в результаті економії на експлуатаційних витратах та на основі оптимального застосування ресурсів компанії.

Важливу роль в аграрних фірмах в питанні підвищення ефективності їх діяльності відіграють розрахунки з оптимізації структури виробничих витрат. Фахівці відповідного функціонального напрямку, які у них працюють, повинні розрахувати та обґрунтувати потреби ринку в товарній продукції, обслуговуючих та допоміжних підрозділів у фінансових та матеріальних ресурсах, робочій силі, з урахуванням очікуваних обсягів виробництва продукції та послуг. Економічний механізм та розрахунки, що застосовуються при розподілі отриманих доходів, насамперед, прибутку, значною мірою формують перспективи стратегічного розвитку цих аграрних фірм. За кожною з цих позицій слід розробити та здійснити механізм

використання виділених коштів таким чином, щоб прискорити та підвищити їхню віддачу.

До основних напрямів підвищення ефективності та розвитку діяльності аграрних фірм можна віднести такі:

– оптимізація структури виробництва (організація аграрного виробництва на всіх сільськогосподарських угіддях, уточнення сівозмін і вибір структури виробництва з урахуванням розмірів та спеціалізації фірми). Великі аграрні фірми мають більш значні фінансові можливості для придбання, наприклад, мінеральних добрив та отрутохімікатів, призначених для боротьби зі шкідливими хворобами та бур'янами.

Завдяки цьому у таких аграрних фірм ймовірні вищі показники врожайності всіх посівних культур, відповідно, багаторазово вищі масштаби виробництва, що забезпечать їм зниження собівартості і трудомісткості продукції на більш високий відсоток. Сукупний вплив щодо підвищення врожайності, продуктивності тварин на основі зниження собівартості продукції забезпечать великим господарствам більш високий рівень ефективності у рослинництві та тваринництві. Спеціалізація та масштаби виробництва можуть забезпечити високий рівень інтенсивності господарювання.

– оптимізація структури витрат. Необхідно проаналізувати всі бізнес-процеси, що відбуваються в аграрній фірмі, і далі, наприклад, провести угруповання витрат за структурними підрозділами фірми, на постійні та змінні витрати, на умовно-постійні та умовно-змінні, але всі перераховані вище способи не є досить інформативними з метою оптимізації структури витрат, оскільки «прив'язка» до структури аграрної фірми не дозволяє встановити зв'язок «витрати-процес». Тому групування витрат необхідно проводити за процесами, що їх викликали.

До зниження частки матеріальних витрат у собівартості одиниці виробленої продукції веде зниження матеріаломісткості продукції. Вирішення проблеми зменшення останньої має безліч інших позитивних

аспектів, зокрема моральний аспект. По суті, раціональне використання матеріальних ресурсів – це виховна команда на кшталт дбайливого та обережного ставлення до всіх ресурсів підприємства. Найважливішим показником ефективності виробництва вважається якість продукції. Дана характеристика продукту є об'єктивним показником стану та використання основних виробничих засобів та оборотних в аграрній фірмі.

– оптимізація структури основних засобів виробництва та їх раціонального використання. Оптимізація структури основних засобів необхідна, зокрема, з метою скорочення витрат на експлуатацію (обслуговування), зберігання основних засобів, зниження собівартості продукції, податкового навантаження. Необхідно провести аналіз усіх наявних у аграрної фірми основних засобів та залишити те обладнання, яке справді експлуатується. Слід враховувати, що зростання фондівіддачі проявляється у зниженні частки витрат перенесеного минулого праці як амортизаційних відрахувань у собівартості одиниці виробленої продукції.

Оптимальним підходом є реалізація обладнання, яке не експлуатується, оскільки воно збільшує витрати на утримання цих засобів, а також правильна «концентрація» основних засобів з метою зменшення площі, що займаються, і, як наслідок, зниження орендної плати.

– модернізація техніко-технологічна виробництва. Придбання сучасних основних засобів дозволяє збільшити обсяги виробітку, підвищити рівень автоматизації виробництва та знизити собівартість продукції, оскільки сучасна техніка дозволяє економити електроенергію та забезпечує мінімізацію відходів виробництва.

Механізація виробничих процесів необхідна з метою підвищення продуктивності праці та економічної ефективності виробництва. Водночас підвищення продуктивності праці відображає й використання персоналу підприємства на ефективних засадах. Продуктивність праці є мобільний і динамічний показник ефективності виробництва, що регулюється рядом факторів. Зокрема, до резервів зростання продуктивності праці -

технологічний прогрес, може проявлятися: - за рахунок використання новітніх технологій, модернізації машин, введення єдиної автоматизації, технічних комунікацій, необхідних з метою виконання процесів, крім того передові технології, наукові розробки та дослідження сприяють збільшенню продуктивності праці, удосконалення існуючого обладнання; суттєвий тиск здійснює організація виробництва; оптимальні способи здійснення процесів та встановлення других важливих факторів; наукова організація праці містить суттєві можливі резерви підвищення її ефективності з найменшими матеріальними витратами; максимальне використання існуючих потужностей, зменшення під час роботи витрат.

У зв'язку з тим, що економічна ефективність сільського господарства залежить від рівня інтенсивності виробництва, одним із базових заходів інтенсифікації виробництва є застосування ресурсозберігаючих технологій, які є вкрай актуальними в умовах дефіциту матеріальних засобів, оскільки допомагають знизити витрати на електроенергію, вдосконалення насінництва та племінної роботи у тваринництві, використання перспективних високоврожайних сортів рослин та високопродуктивних порід худоби та птиці, внесення оптимальних доз мінеральних та органічних добрив та засобів захисту сільськогосподарських культур, зміцнення кормової бази.

– оптимізація організаційної структури управління. Оптимізація організаційної структури дозволяє усунути протиріччя та дублювання у внутрішніх взаємодіях підрозділів, оскільки проблеми, що виникають через недосконалість управління, підлягають вирішенню через оптимізацію організаційної структури. Ефект від оптимізації структури організації, залежно від ситуації, може бути досягнутий: за рахунок скорочення витрат, покращення методів взаємодії, ротації персоналу, ефективнішого розподілу капіталу, прискорення оборотності коштів та підвищення кваліфікації кадрів.

– створення та розвиток маркетингових служб. У зв'язку з тим, що маркетинг це сукупна робота з планування, здійснення виробництва, просування товарів до покупця, ціноутворення, інформаційного

забезпечення, спрямована на задоволення споживчого попиту та отримання прибутку для розширеного відтворення, тобто ефективність виробництва залежить від успішної маркетингової діяльності аграрних фірм, тому потрібні маркетингові служби.

– опис функціональних обов'язків працівників усіх категорій (посадова інструкція). Чіткий опис певних дій, які підлягають виконанню працівником для виконання його прямих функцій (управлінських, виробничих тощо) та реалізації поставлених перед ним завдань дозволить знизити рівень невиконання, підвищити рівень дисципліни та, відповідно, збільшити продуктивність.

Дійсно, збільшення цієї категорії залежить від економічних показників соціальних, стосовно до кваліфікації, практики, освіти та вміннями виконавців, рівнем майнових відносин на підприємстві, умовами праці, застосування відповідних систем праці та відпочинку, кліматом психологічним у колективі, роботи, згуртованість та внутрішньо колективні відносини, удосконалення умов праці, збільшення творчої активності співробітників. Стимулом з метою підвищення продуктивності праці вважається оптимізація форм заробітної праці, відновлення людського капіталу і вирішення суспільних труднощів.

- посилення цифровізації аграрного виробництва. Підвищення ефективності пов'язані з інноваційними процесами такими, як, диджиталізація (переведення інформації у цифрову форму), новими матеріалами, дозволяють створювати товари неможливими раніше властивостями, “розумні” системи управління, тобто машини, які допомагають людині оптимізувати рішення.

Даний фактор (процес) має для сільськогосподарського виробництва значний резерв підвищення його ефективності (у 3-5 разів) та потенціал зростання обороту галузі за рахунок впровадження цих технологій та сучасних цифрових платформ для управління на різних рівнях аграрного виробництва. Цифрові технології у найближчому майбутньому стануть

невід'ємною частиною аграрної культури, починаючи від планування посівів, автоматизації поливів та цифрового моделювання врожаю та закінчуючи розрахунком кормів для годівлі великої рогатої худоби.

Головною метою комерційного управління підприємства є збільшення обсягу збуту. Одними з ефективних методів вважається:

- ретельне вивчення ринку. Управління збутом не приймає непродуманих дій. Необхідно дізнатися про всі рухи на сучасному ринку, успіхи або провали конкуруючих компаній, а потім використовувати зібрані відомості для розвитку власного підприємства.

- визначення перспективних напрямів. Аналіз споживчого індексу використовують для того, щоб з'ясувати, які економічні сфери перспективні, щоб надалі збільшити обсяг продажів.

- збільшення кількості замовників. Повне оновлення асортименту продукції може призвести до втрати старих набувачів, тому важливо не втратити старих споживачів у пошуках нових.

- реклама послуг та товарів. Виготовлення та демонстрація повномасштабних рекламних роликів. Нові технології: корпоративне розкручування в соцмережах, розсилки за електронними адресами, телефонні дзвінки клієнтам, вірусна реклама.

Отже, середовище економічних процесів у глобальному масштабі динамічно щоденно змінюється. Аграрним фірмам потенційно необхідно проводити моніторинг як поточних дій та кроків і контролювати виконання стратегічних орієнтирів, щоб утримувати конкурентний статус. Аграрна галузь, як і інші в економіці країни, має свої специфічні особливості, що впливає на ріст прибутку і відсутня чітка картина, як досягти високої рентабельності підприємства.

Висновки до першого розділу

Виступаючи складною економічною категорією, ефективність включає в себе багатогранну систему розвитку сільськогосподарського виробництва, його органічний зв'язок з інтенсифікацією, природним середовищем, соціальними умовами працівників, сукупністю елементів і відносин, що становлять економічний механізм, показники, оцінку діяльності організацій, їх галузей у системі функціонуючого ринку та державного регулювання.

Комплексний розгляд показників ефективності, аналіз їх взаємного впливу та можливостей компенсування «провалів» в одній сфері за рахунок переваг в іншій дозволяють визначити сильні та слабкі сторони аграрної фірми, розробити ефективну стратегію їх подальшого розвитку та давати достовірні відповіді на питання, що виникають перед бізнесом.

Метою аналізу результативності діяльності на ефективній основі є визначення оцінки фінансового стану виробничого осередку, розробка заходів щодо налагодження постійної проектної роботи, спрямованої на поліпшення цих показників діяльності в його межах. Даний аналіз висвітлює, які конкретні напрями вимагають проведення, дозволяють виявити найважливіші сторони або, навпаки, слабкі позиції, що характеризують стійкий економічний розвиток на засадах ефективності. Основними факторами, які їх визначають і роблять можливими є обсяг проданих продуктів, ціна продажу та сукупність витрат.

До основних напрямів підвищення ефективності та розвитку діяльності аграрних фірм можна віднести такі: оптимізація структури виробництва; оптимізація структури основних засобів виробництва та їх раціонального використання; оптимізація структури витрат; техніко-технологічна модернізація виробництва; оптимізація організаційної структури управління; створення та розвиток маркетингових служб; опис функціональних обов'язків працівників усіх категорій; цифровізація аграрного виробництва; управління збутової діяльності.

Підвищенню ефективності сприяє посилення управління збутової діяльності, до основних методів можна віднести: Ретельне вивчення ринку.

Управління збутом не приймає непередуманих дій. Необхідно дізнатися про всі рухи на сучасному ринку, успіхи або провали конкуруючих компаній, а потім використовувати зібрані відомості для розвитку власного підприємства. Визначення перспективних напрямів реалізації. Збільшення кількості замовників. Повне оновлення асортименту продукції може призвести до втрати старих набувачів, тому важливо не втратити старих споживачів у пошуках нових. Реклама послуг та товарів. Нові технології: корпоративне розкручування в соцмережах, розсилки за електронними адресами, телефонні дзвінки клієнтам, вірусна реклама.

Отже, середовище економічних процесів у глобальному масштабі динамічно щоденно змінюється. Аграрним фірмам потенційно необхідно проводити моніторинг як поточних дій та кроків і контролювати виконання стратегічних орієнтирів, щоб утримувати конкурентний статус. Аграрна галузь, як і інші в економіці країни, має свої специфічні особливості, що впливає на ріст прибутку і відсутня чітка картина, як досягти високої рентабельності підприємства.

РОЗДІЛ 2 СУЧАСНИЙ СТАН ВИРОБНИЧО-КОМЕРЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

2.1. Організаційно–економічна характеристика діяльності підприємства

Вирішення окремих розрізнених проблем не забезпечує досягнення головної мети підприємства, яка полягає у реалізації його соціально-економічного механізму, що забезпечує високу економічну ефективність всього господарювання. Створюючи високоефективне виробництво в сільському господарстві, слід зосередити увагу, перш за все, на тому, що це виробництво складається з різних ланок: товарного рослинництва, допоміжних виробництв тощо. Головним тут є ретельний облік взаємодії цих великих частин виробництва, що має бути таким, щоб використання потенціалу ресурсів забезпечувало загальний гарантовано високий економічний результат, який залежить, передусім, стану рослинництва.

Щоб забезпечити ефективну взаємодію всіх частин аграрного виробництва, необхідно здійснити системні науково обґрунтовані практичні заходи щодо підвищення родючості земель та на цій основі (з урахуванням покращення використання та інших факторів виробництва) нарощування їх здатності до виробництва рослинної маси.

Взаємозв'язок оціночних критеріїв ефекту та виробничих факторів дозволяє обґрунтувати низку показників економічної ефективності для окремих секторів діяльності в аграрній фірмі. Вибір найбільш важливих показників ефективності за всіма основними ланками аграрного виробництва стосовно конкретних умов сприяє створенню ефективної виробничої структури на перспективу.

Особливе значення має територіальне становище господарства по відношенню до міста, промислового центру, де є великі споживачі продукції

сільського господарства. Цей факт має особливе значення для виробництва та реалізації продукції, що належить до категорії малотранспортабельної. В досліджуємому товаристві «ДВК», яке розташоване в Синельниківському районі в Дніпропетровській області місце розташування зручне. Фірма створена в 2007 р. у с. Славгород. Товариство займається вирощуванням переважно зручної для транспортування продукції галузі рослинництва. Хоча фірма має всі умови для реалізації і малотранспортабельної продукції, тобто добре транспортне покриття, а також є залізнична станція, елеватор.

На структуру сільськогосподарського виробництва дуже впливає стан транспортних зв'язків. Добре дорожнє сполучення між містом та сільською місцевістю збільшує радіус доставки малотранспортабельних продуктів, покращує фінансове становище господарств, забезпечує більш рівномірне надходження коштів протягом року. Відстань до великих міст (Синельниково, Дніпро) відповідно 25 км і 70 км відповідно.

Аграрна фірма використовує значний земельний масив (більше 2,5 тисяч гектар) і воно вирощує диференційовані культури галузі рослинництва та розглядає у своїй господарській практиці різні види діяльності. Такими культурами є зерно-бобові (озима пшениця, ярий та озимий ячмінь, тощо), олійні (соняшник, ріпак), довгострокові біологічні активи рослинництва, перевезення вантажів транспортом, переробка технічних культур, оренда інших активів матеріальних та фінансових, тощо.

Структура управління і організаційна структура представлена такими підрозділами, як бухгалтерія (очолює головний спеціаліст – бухгалтер), агрономічна служба (головний агроном), інженерний відділ та плановий (економічний) відділ, очолює головний економіст.

Забезпечує виробничий процес і допоміжні функції дві тракторно-рілльничі бригади (очолюють бригадири), які вирощують переважно продукцію галузі рослинництва. Узагальнимо всі розглянуті складові управління (організаційна структура) на рис. 2.1. На побудову організаційної

структури впливає ряд факторів: спеціалізація, технологія, рівень кваліфікації робітників, місцерозташування тощо.

Головною умовою створення високоефективного виробництва у сільському господарстві є відповідність структури цього виробництва та управління його природним та економічним особливостям, які постійно змінюються. Для наукового вирішення цієї складної та важливої проблеми необхідно, перш за все, враховувати ту обставину, що головним засобом виробництва у сільському господарстві є земля. Земельні фонди будь-якої фірми та її правильне використання є основою, які визначають успіхи у розвитку аграрного виробництва.

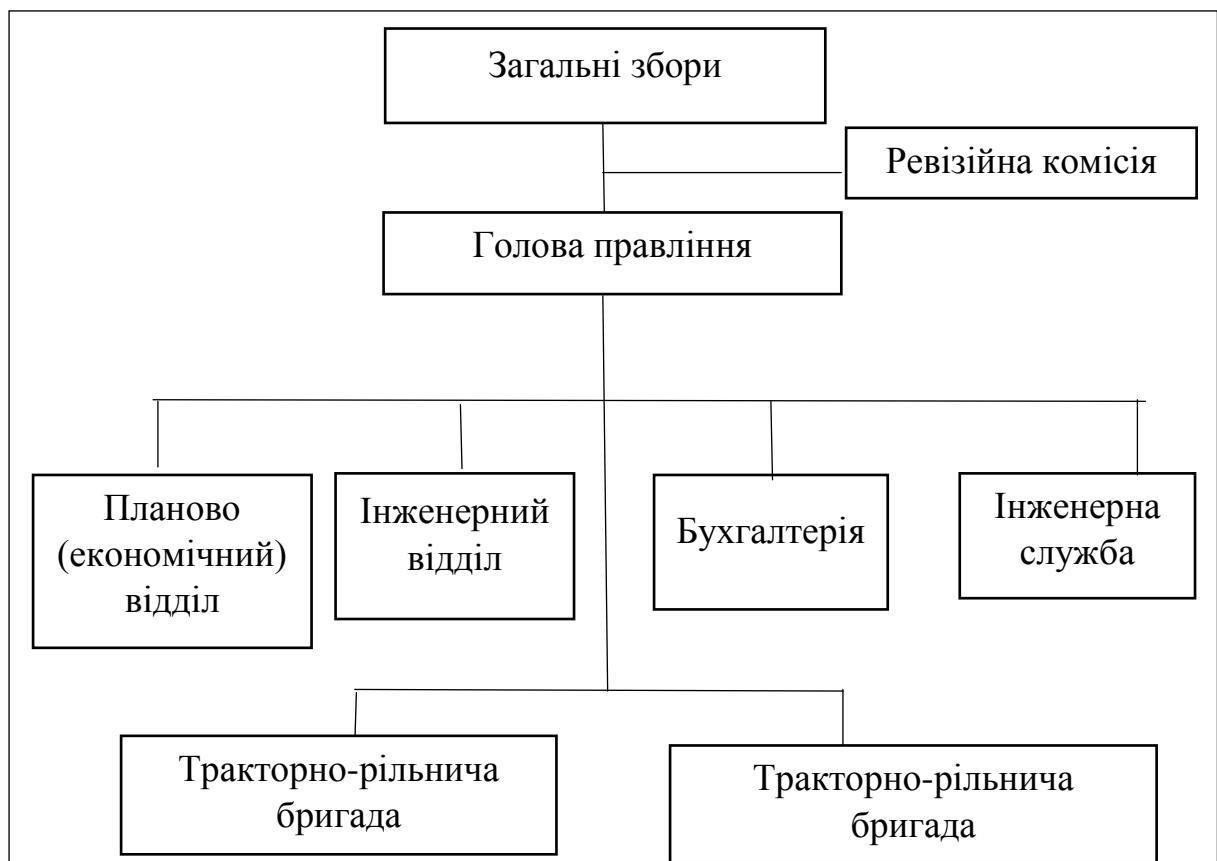

Рис. 2.1 Організаційна структура управління товариства

Організаційно-економічні рішення забезпечують необхідний виробничий ефект лише в тому випадку, якщо вони підкріплені ефективним використанням земельних ресурсів. У зв'язку з цим першочерговим заходом в обґрунтуванні перспективної структури виробництва є вивчення складу

сільськогосподарських угідь, якості ґрунтів та рівня їх використання. саме в табл. 2.1 проведемо розрахунок динаміки складу і частки угідь в аграрному осередку.

Таблиця 2.1

Склад і структура земельних площ

Показник	Рік						2022 до 2020	
	2020		2021		2022		+/-	%
	га	%	га	%	га	%		
Земельна площа – всього	2523	100	2523	100	2523	100	-	100,0
в т.ч. с.-г. угіддя	2523	100	2523	100	2523	100	-	100,0
з них: рілля	2523	100	2523	100	2523	100	-	100,0
Коефіцієнт освоєння	1		1		1		-	100,0
Коефіцієнт розораності	1		1		1		-	100,0
Чисельність працюючих, осіб	45		45		46		1	102,2
Припадає на одного робітника с.-г. угідь	56,07		56,07		54,85		1,22	97,8

Загальна площа в фірмі за 2020 по 2022 р. була 2523 га і вона стала весь цей час, як і площі, що її сформували: сільськогосподарські угіддя, з яких рілля складає 100%. Коефіцієнти, що розкривають інтенсивність (освоєння і розораності) використання площ, також були сталими і дорівнювали одиниці.

Забезпеченість цим ресурсом змінилася (знизилася на 2,2%, на 1,22га/особу), в основі цього є зростання чисельності робітників в агрофірмі на 2,2 % (1 працівника). Однак земельні ресурси сільського господарства, будучи провідним фактором, все ж таки не є єдиною умовою, що визначає спеціалізацію того чи іншого сільськогосподарського підприємства. Для визначення останнього потрібно провести дослідження виторгу від реалізації всієї продукції в аграрній фірмі (табл. 2.2).

В середньому за три роки в аграрному товаристві сформувалася частка олійних культур (соняшника) на рівні 21,7%, тоді як частка зернобобових

культур – 78,3%. В структурі останніх максимальну питому вагу засвідчують надходження від пшениці (54,6%), найменшу – 1,5% (горох).

Таблиця 2.2

Динаміка і структура виручки від реалізації продукції рослинництва

Вид продукції	2020		2022		В середньому за три роки		2022 у % до 2020
	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%	
Зернобобові, всього	22796,6	60,3	32549,9	69,3	35103,0	78,3	142,8
з них: пшениця	13144,5	35,2	19315,8	41,1	24487,6	54,6	147,0
Ячмінь	-	-	4718,2	10,0	1572,7	3,5	-
Кукурудза	9652,1	25,1	7014,9	14,9	8461,4	18,9	72,7
Горох	-	-	1501,0	3,2	681,3	1,5	-
Соняшник	14801,5	39,7	14452,0	30,7	9751,2	21,7	97,6
Всього	37298,1	100	47001,9	100	44854,2	100	152,8

Стосовно річних показників, то структура цих культур була більш динамічною, яка водночас показує перевагу саме група зернобобових культур. Врахування грошових сум від реалізації, в підприємстві визначимо спеціалізацію, а точніше виробничий напрямок, що за три роки був зерновий з розвиненим олійним напрямком.

Стійкий розвиток виробництва сільськогосподарського значною мірою залежить від забезпеченості трудовими ресурсами. Жодна аграрна фірма неспроможна вистояти у конкурентної боротьби, якщо використання землі та виробничих фондів не підкріплено забезпеченістю трудовими ресурсами. Стан забезпеченості товариства цим ресурсом проаналізуємо в табл. 2.3. В товаристві людський капітал представлений управлінським і виробничим персоналом, кількість першої групи працівників зріс на одного керівника. В штат прийняли агронома-насінневода. Праця всіх робітників і керівників використовувалася на підприємстві раціонально. Свідченням цього є зростання показника активності трудової кожного працівника на 27,9 люд.-год. (1,5%).

Таблиця 2.3

Динаміка чисельності персоналу в товаристві

Показник	Рік			2022 до 2020	
	2020	2021	2022	+/-	%
Чисельність персоналу, чол.	45	45	46	1	102,2
Фактично затрачений час, тис. люд.-год.	85,3	86,2	88,4	3,18	103,7
Активність (трудова) одного працівника, люд.-год.	1895,0	1915,0	1922,0	27,0	101,5
Нормативний запас праці, тис. люд.- год.	86,6	86,6	88,6	1,90	102,2
Коефіцієнт використання робочого часу	0,98	0,99	1,0	0,02	102,0
Трудозабезпеченість	2	2	2	-	100,0

Зростання загальної чисельності на одного робітника вплинуло на нормативний річний обсяг витрачених годин всім колективом, який зріс на 2,2%, що вплинуло на загальний коефіцієнт на 2,0%. Забезпеченість цим ресурсом не змінилася.

Ресурсним фактором, який впливає на економічний розвиток виробництва і процес створення продукції є виробничі засоби (оборотний і основний), що спостерігаємо в табл. 2.4. Дослідження ресурсу, представленого капіталом – виробничим, показало зростання результативного показника на 589,7 тис. грн (0,6%) основної частини його, за рахунок придбання навісних механізмів в 2022 р. Стосовно другої частини – оборотних активів – вона на 13862,1 тис. грн. (45,4 %) зросла в 2022 відносно базового року (2020 р.), що зумовлено оновленням насінневого фонду та зростанням вартості мінеральних добрив. Хоча їх кількість не змінилася в кількості (добрив мінеральних) загальна сума витрат на них суттєво зросла. Забезпеченість товариства основними активами зросла на відповідну площу на 0,6% і маємо незначне зниження з забезпечення ними працівників на 1,6% оскільки кількість останніх зросла на одну особу. Стосовно показників

ефективності спостерігаємо низький їх рівень як з позиції використання основних так і оборотних активів.

Таблиця 2.4

Ефективність використання виробничих засобів

Показник	Рік			2022 до 2020	
	2020	2021	2022	+/-	%
Вартість основних фондів, тис. грн.	93984,5	94631,7	94574,2	589,7	100,6
Вартість оборотних фондів, тис. грн.	30512,2	42132,4	44374,3	13862,1	145,4
Дохід від реалізації, тис. грн.	37298,1	50262,7	47001,9	9703,8	126,0
Капіталомісткість, грн.	2,56	1,89	2,0	-0,56	78,1
Фондовіддача (за товарною продукцією), грн.	0,4	0,5	0,5	-0,1	128,2
Фондооснащеність основними засобами, тис. грн.	3725,1	3750,8	3748,5	23,4	100,6
Фондоозброєність, тис. грн.	2089	2103	2056	-33,0	98,4
Коефіцієнт обороту оборотного капіталу	1,22	1,19	1,06	-0,16	105,3
Тривалість одного обороту оборотного капіталу, дні	299	307	344	45	115,1
Відносне вивільнення (залучення) оборотних засобів, тис. грн.	-	+923,4	+4376,6	-	-
Рентабельність капіталу, %	0,59	0,59	0,49	-0,1 в.п.	-.

При цьому ситуація погіршується із року в рік і в звітному році (2022 р.) їх показники були максимально низькими. Як інтегральний показник можна розглянути рівень рентабельності капіталу, який знизився на 0,1 відсотковий пункт.

Традиційно, в процесі аналізу окремих ресурсів і їх ефективного використання, підводячи підсумок в дослідженні оцінюють результативні фінансові і економічні показники. Всі вони узагальнюють дослідження і відображають комплексне бачення всієї економіки виробничого підприємства. Всі розрахунки напишемо в табл. 2.5.

Результати аналізу даних табл. 2.5 свідчать, що в господарстві за всіма показниками наявних ресурсів спостерігається зростання. Спостерігається приріст врожайності за всіма основними товарними культурами: кукурудзи на зерно на 3,2 ц/га, соняшник – 2,7 ц/га і 1,7 ц/га – пшениці озимої.

Таблиця 2.5

Показники виробничо-фінансової діяльності товариства

Показник	Рік			2022 до 2020	
	2020	2021	2022	+/-	%
Площа с.-г. угідь	2523	2523	2523	-	100,0
Вартість основних фондів, тис. грн.	93984,5	94631,7	94574,2	589,7	100,6
Вартість оборотних фондів, тис. грн	30512,2	42132,4	44374,3	13862,1	145,4
Кількість працівників, осіб	45	45	46	1	102,2
Дохід від реалізації, тис. грн.	37298,1	50262,7	47001,9	9703,8	126,0
Урожайність, ц/га: -озима пшениця	59,4	65,1	61,1	1,7	102,9
- кукурудза на зерно	87,3	96,5	90,5	3,2	103,7
- соняшник	24,6	-	27,3	2,7	111,0
Отримано на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.					
– доходу від реалізації	1478	1992	1863	385	126,0
– прибутку (збитку)	32	31	27	-5	84,4
Отримано доходу від реалізації, грн.:					
– на 100 грн. основних фондів	39	53	50	11	128,2
– на 1 робітника, тис. грн.	828,8	1116,9	1021,8	193	123,3
– на одну люд.-год.	437,5	583,2	531,5	94	121,5
Рівень рентабельності, %	2,2	1,6	1,5	-0,7 в.п.	-
Норма прибутку, %	0,6	0,6	0,5	-0,1 в.п.	-

Маса прибутку зменшилася на 5 тис. грн на 100 га сільгоспугідь (на 15,6%). Доход від реалізації на аналогічну площу зріс на 385 тис. грн (26%). Стосовно показників ефективності всі вони зменшилися як відносно витрат (на 0,7 в.п.) так і відносно виробничого капіталу (0,1 в.п.). Віддача від

використання основного капіталу зросла на 11 грн. на 100 грн. основних фондів (28,2%).

Продуктивність праці (на 1 робітника) зросла на 193 тис. грн в звітному році відносно базового, так і на 1 людино-годину на 94 грн. В процентному вираженні ці зміни склали відповідно 23,3% і 21,5%.

В цілому слід відмітити, що в товаристві вирощують продукцію рослинництва, воно спеціалізується на вирощуванні зернових і олійних культур і функціонує на межі самоокупності.

2.2. Оцінка ефективності використання потенціалу ресурсів в аграрному підприємстві

Підвищення ефективності функціонування аграрних фірм полягає у максимальному використанні та впровадженні досягнень розробок щодо технологій виробництва, зберігання, тощо сировини, що сприятиме зростанню рівня рентабельності. Раціональне використання внутрішніх факторів, в основному, залежить від діяльності керівників та спеціалістів, всього колективу даної фірми. Щорічно вони повинні знаходити власні резерви підвищення ефективності та використовувати для їх практичної реалізації у виробництві, застосовуючи відповідний організаційно-економічний механізм.

Розглянемо результативні натуральні показники виробництва основної продукції рослинництва, яка вирощувалася в товаристві впродовж всього періоду дослідження, це пшениця, кукурудза на зерно та соняшник в табл. 2.6. Виробництво інших культур (ярого ячменю і гороху) здійснювалося менший час – два роки і один рік, тому для аналізу взяті три культури, які є основними.

Як показують дані табл. 2.6 вирощування культур як в розрахунку на 1 га посівної площі так і в загальному обсязі показують позитивну тенденцію

до зростання для таких із них як озима пшениця і соняшник. Зростання валового збору і урожайності склало для озимої пшениці – 24,7% і 2,9% відповідно та щодо соняшнику –25,8% і 11%. Зростання валових показників зумовлено не лише факторами інтенсифікації, що вплинули на їх, а й зміна в розмірі посівних площ.

Таблиця 2.6

Валове виробництво продукції рослинництва в підприємстві

Показник	Рік			2022 до 2020	
	2020	2021	2022	+/-	%
Озима пшениця					
Валовий збір, ц	48900	74090	61002	12102	124,7
Врожайність, ц/га	59,4	65,1	61,1	1,7	102,9
Кукурудза на зерно					
Валовий збір, ц	13040	18020	10100	-2940	77,5
Врожайність, ц/га	87,3	96,5	90,5	3,2	103,7
Соняшник					
Валовий збір, т	1980	-	2490	510	125,8
Врожайність, ц/га	24,6	-	27,3	2,7	111,0

Стосовно кукурудзи на зерно, то валовий збір цієї культури зменшився на 22,5% за рахунок зменшення посівних площ, хоча при цьому врожайність цієї культури зросла на 3,7%.

Валові показники виробництва залежать від обсягу внесення добрив при вирощуванні продукції рослинництва (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Динаміка внесення добрив в товаристві

Показник	Рік			2022 до 2020	
	2020	2021	2022	+/-	%
Внесено мінеральних добрив на 1 га посівної площі, кг	54	58	55	1	101,9
Відношення площі вдобреної площі мінеральними добривами до всієї посівної площі, %	69,0	72,4	70,4	1,4	-
Внесено органічних добрив на 1 га посівної площі, кг	1,3	1,5	0,9	0,4	69,2
Відношення площі вдобреної площі органічними добривами					

до всієї посівної площі, %	8,5	9,2	8,7	0,2	-
Землевіддача, тис. грн./га	14,78	19,92	18,63	3,85	126,0

Тенденції останніх років свідчать про коливання внесень мінеральних і органічних добрив – зростання в 2021 р. і незначне зниження в 2022 р. Питома вага посівної площі вдобреної мінеральними добривами збільшилася на 1,4 в.п., а органічними добривами відповідно збільшилася на 0,2 в.п.

Ця тенденція носить позитивний характер, оскільки внесення до ґрунту мінеральних та органічних добрив сприяє збільшенню кількості та якості продукції, що виробляється. Незважаючи на збільшення кількості добрив, що вносяться, хотілося б відзначити, що мінеральні добрива вносяться лише на 70% посівної площі, а органічні добрива близько на 9,0% посівної площі.

Розглянемо в табл. 2.8 в якій мірі здійснює вплив на врожайність основних культур рослинництва кількість внесених добрив.

Таблиця 2.8

Динаміка врожайності зернових культур в товаристві

Рік	Врожайність, ц/га	Абсолютний приріст, ц/га		Темп росту, %		Темп приросту, %	
		Баз.	Ланцюг.	Баз.	Ланцюг.	Баз.	Ланцюг.
Пшениця озима							
2020	59,4	-	-	-	-	-	-
2021	65,1	5,7	5,7	109,6	109,6	9,6	9,6
2022	61,1	1,7	-4,0	102,9	93,9	2,9	-6,1
Кукурудза на зерно							
2020	87,3	-	-	-	-	-	-
2021	96,5	9,2	9,2	110,5	110,5	10,5	10,5
2022	90,5	3,2	-6,0	103,7	93,8	3,7	-6,2

Провівши аналіз рядів динаміки в табл. 2.8 відмітимо, що в товаристві найбільші результативні показники щодо врожайності були в 2021 р., що спричинено як природними умовами, сприятливими для вирощування культур та заходами з поліпшення агротехнології. Самі низькі результати були в базовому році, а в 2022 р. знов спостерігається зростання.

Поглибимо дослідження за допомогою методу тренду при аналізі врожайності такої зернової культури як пшениця озима, що графічно знайшло відображення у рис. 2.2.

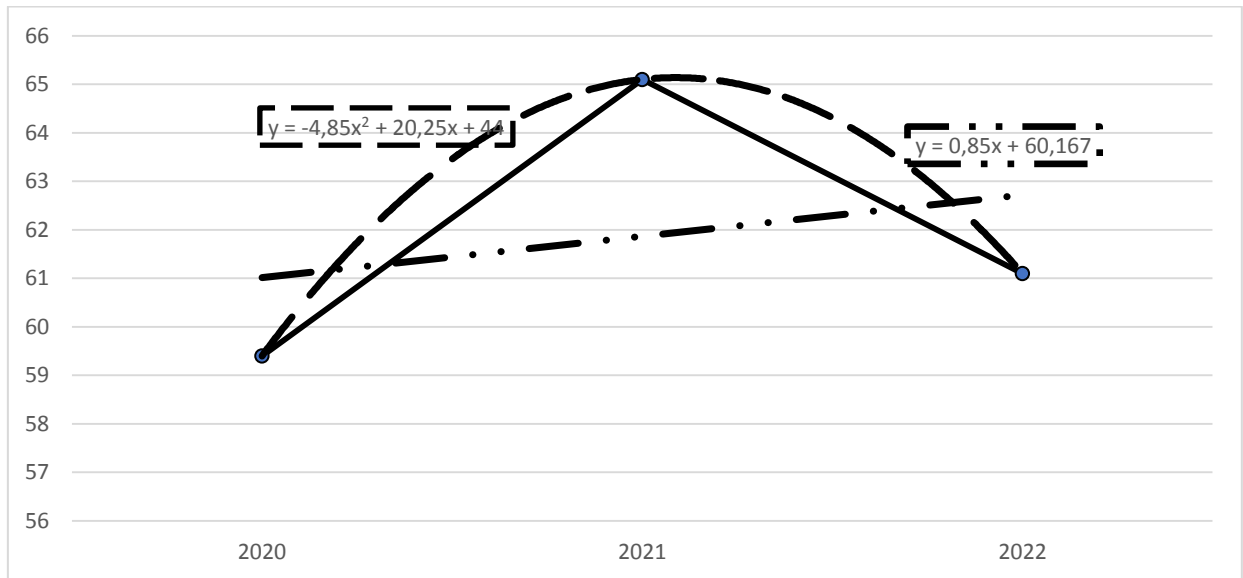

Рис. 2.2 Аналітичне вирівнювання врожайності пшениці озимої, ц/га

Рівняння поліноміального тренду має вид $y = -4,85x^2 + 20,25x + 44$. Воно свідчить про наступне, в 2019 р. врожайність склала 44 ц/га. Темп зростання врожайності склав 20,2 ц/га, а щорічне уповільнення темпів росту склало 4,85 ц/га. Рівняння лінійного тренду є менш показовим, тому за рівнянням параболічного був зроблений висновок.

Оскільки соняшник висівали в господарстві в 2020 і 2022 рр. проведемо аналіз показника врожайності за допомогою трендового методу (рис. 2.3). Рівняння поліноміального тренду для врожайності соняшнику має вид: $y = 25,92x^2 - 102,45x + 101,1$. Оскільки в 2021 р. ця культура не вирощувалась, то для характеристики змін краще використати лінійний рівняння лінійного тренду. Останнє має вид: $y = 1,35x + 34,6$. Отже, в 2019 р. врожайність (вирівняна) складала 34,6 ц/га, а щорічний приріст її склав 1,35 ц/га. Такий високий рівень аналізуемого показника сформувався за рахунок ефективного керівництва на аграрній фірмі.

Проведемо факторний аналіз валових показників виробництва і вплив окремих з них на валові показники виробництва (табл. 2.9). Таким чином, дані

таблиці показують позитивну динаміку зростання валового виробництва всіх культур за рахунок зростання врожайності. Тоді як вплив зміни посівних площ мав місце лише при вирощуванні кукурудзи на зерно.

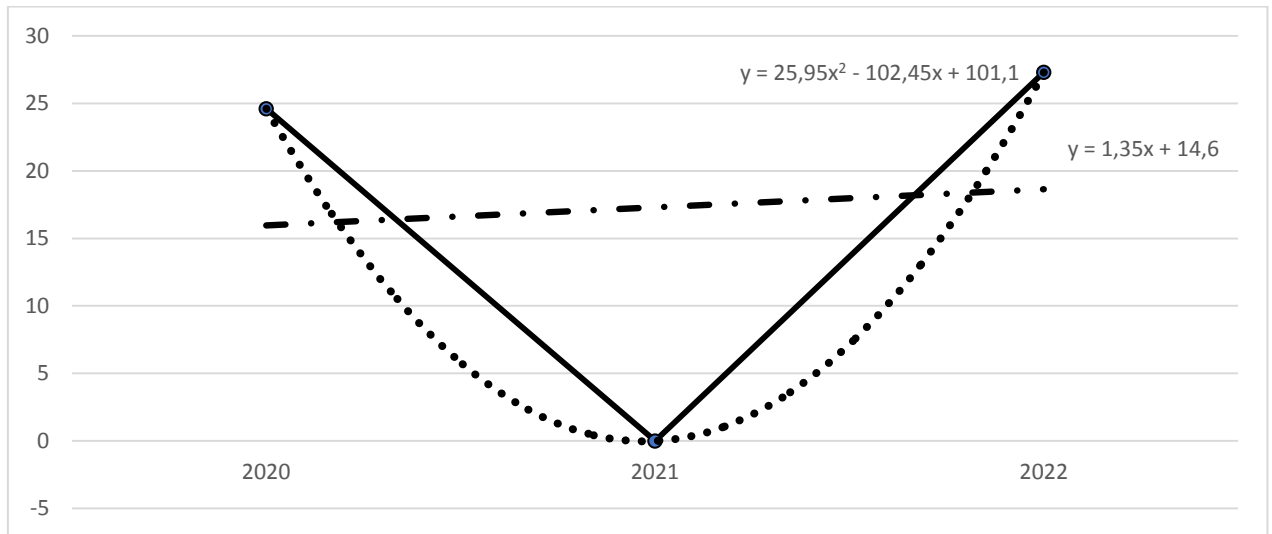

Рис. 2.3 Аналітичне вирівнювання врожайності соняшнику, ц/га

Наступним елементом потенціалу можна виділити рівень технічного забезпечення товариства, саме від матеріальної основи залежить ефективність виробництва, а ними виступають основні засоби.

Таблиця 2.9

Вплив факторів на валовий збір основних видів продукції рослинництва

Культура	Посівна площа, га		Урожайність т/га		Валовий збір, т			Відхилення (+/-)		
	2020	2022	2020	2022	2020	2022	$Y_0 P_1$	всього	в т. ч.	
	P_0	P_1	Y_0	Y_1	BZ_0	BZ_1			П	У
Пшениця озимий	823	998	5,94	6,11	4890	6100	5928	1210	1038	172
Кукурудза на зерно	149	105	8,73	9,65	1304	1010	917	-294	-387	93
Соняшник	805	912	2,46	2,73	1980	2490	2244	510	264	246

В табл. 2.10 розглянемо динаміку забезпеченості основними засобами аграрного підприємства.

Таким чином, в 2022 р. відносно 2020 р. навантаження ріллі на один трактор зменшилося на 9,1%, посіви відповідних культур, середня площа

посівів на один зернозбиральний комбайн не змінилася. Відзначимо, що зношеність техніки складає в середньому 35%, що свідчить про технічну придатність (модернізацію) їх до аграрного виробництва.

Таблиця 2.10

Динаміка забезпеченості основними засобами аграрного підприємства

Показник	Рік			2022 до 2020	
	2020	2021	2022	+/-	%
Наявність основних видів сільськогосподарської техніки, одиниць					
Трактори	10	11	11	1	110
Автомобілі	7	9	9	2	128,6
Зернові комбайни	4	4	4	-	100,0
Борони	10	12	12	2	120,0
Забезпеченість технікою сільськогосподарського виробництва					
Рівень зносу основних засобів, %	34,8	35,2	36,0	1,2	-
Рівень придатності ОЗ, %	65,2	64,8	64,0	-1,2	-
Навантаження ріллі на 1 трактор, га	252	229	229	-23,0	90,9
Інвестиції в основний капітал, тис. грн.	-	647,2	-	-	-
Приходиться на 100 га посіву зернозбиральних комбайнів, один.	0,2	0,2	0,2	-	100,0
Ефективність використання технічної бази					
Фондовіддача, грн.	0,4	0,5	0,5	-0,1	128,2
Фондомісткість, грн.	2,56	1,89	2,0	-0,56	78,1

Стосовно інвестицій в даний ресурс в господарстві можна простежити лише в 2021 р., в 2020 і 2022 р. вони не здійснювалися. Ефективність використання технічної бази поступово зростає, хоча поки що рівень її низький.

Важливим питанням при визначенні ефективності є наявність у підприємстві висококваліфікованих фахівців, однак рівень заробітної плати не завжди дає мотивації до їх залучення у виробництво. Оцінку ефективності використання персоналу в товаристві покажемо в табл. 2.11.

За даними табл. 2.11 видно, що рівень місячної заробітної плати в господарстві (в середньому) в рази менше їх продуктивності праці, що

свідчить про можливість зростання її рівня в товаристві. Однак враховуючи, що кінцеві результати є не великими, в останні роки ріст заробітної плати склав лише 23,9%. Трудомісткість вирощування культур зросла, окрім соняшнику, що підтверджує зростання кількості часу фактично відпрацьованого в аграрній фірмі.

Таблиця 2.11

Оцінка ефективності використання трудових ресурсів

Показник	Рік			2022 до 2020	
	2020	2021	2022	+/-	%
Середній рівень заробітної плати, тис. грн. в місяць	8,8	9,4	10,9	2,1	123,9
Продуктивність праці (місячна), тис. грн.	69,1	93,1	85,2	16,1	123,3
Кількість фактично відпрацьованого часу, тис. люд.-год.	85,3	86,2	88,4	3,18	103,7
Трудомісткість, люд-год./ц:					
- пшениці озимої	0,84	0,96	0,94	0,1	111,9
- кукурудзи на зерно	1,11	1,09	1,14	0,03	102,7
- соняшнику	1,42	1,37	1,40	-0,02	98,6

Охарактеризовані валові показники виробництва продукції, ресурсів та фактори, які впливають на натуральні результативні показники доповнимо дослідження аналізом і оцінкою вартісних показників.

2.3. Оцінка ефективності діяльності аграрного підприємства

Зростання ефективності аграрної фірми в процесах виробництва і збуту товарів пов'язані з раціональним використанням матеріальних ресурсів виробництва. Виявлення зростання ефективності чи її фактичного стану доцільно розпочинати з оцінки структури витрат за виробництво аграрної продукції. Це дозволить встановити найбільш значущі статті витрат для формування її собівартості, причому цей структурний аналіз важливо провести у динаміці. Врахуємо, що на загальну економіку підприємства

впливає виробництво всіх культур, визначимо в середньому по товариству собівартість вирощування їх в цілому як за статтями так і за елементами.

В табл. 2.12 розглянемо динаміку витрат на виробництво за елементами і відобразимо їх структуру на рис. 2.4.

Таблиця 2.12

Структура витрат на виробництво продукції рослинництва в товаристві, тис. грн.

Показник	Роки					
	2020		2021		2022	
	сума	%	сума	%	сума	%
Всього	36490,74	100	49480,57	100	46320,69	100
Витрати матеріальні	24485,3	67,1	34834,3	70,4	32100,2	69,3
Оплата праці	4451,9	12,2	5937,7	12,0	5558,5	12,0
Нарахування на ОП	979,4	2,7	1306,3	2,6	1222,9	2,6
Амортизація	3430,1	9,4	4453,3	9,0	4076,2	8,8
Інші витрати	3138,2	8,6	2968,8	6,0	3381,4	7,3

В структурі собівартості виробництва продукції сільського господарства спостерігається зростання матеріальних витрат, так в 2022 р. відносно 2020 р. їх питома вага збільшилася на 2,2 в.п., частка всіх інших елементів витрат зменшилася, хоча і не суттєво. Так як рівень витрат на оплату праці знизилася в структурі витрат за цей період на 0,2 в.п., відповідно розмір нарахувань знизився на 0,1 в.п. Амортизаційні відрахування знизилися на 0,6 в.п.

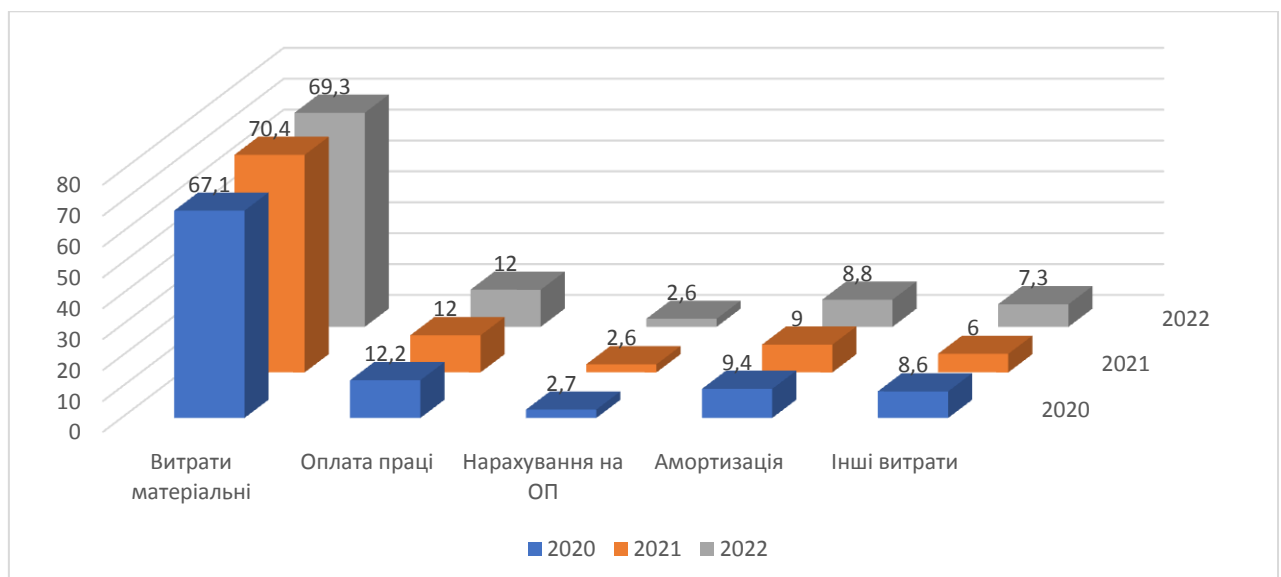

Рис. 2.4 Структура елементів витрат в товаристві за 2020-2022 рр., %

В табл. 2.13 представимо динаміку витрат за статтями для деталізації впливу на економіку підприємства.

Таблиця 2.13

Динаміка витрат на виробництво продукції рослинництва в товаристві, тис. грн.

Показник	Рік			2022 до 2020	
	2020	2021	2022	+/-	%
Оплата праці з нарахуваннями	5437,1	7224,2	6762,8	1325,7	124,4
Насіння	5111,6	6954,8	6899,5	1787,9	135,0
Мінеральні добрива	6102,5	9974,5	8102,2	1999,7	132,8
Органічні добрива	754,0	1012,3	955,2	201,2	126,7
Засоби захисту рослин	3117,0	4216,2	5013,6	1896,6	160,8
Пально–мастильні матеріали	6652,2	8755,9	9244,6	2592,4	139,0
Електроенергія	2748,0	3920,6	2114,9	-633,1	77,0
Амортизація	3430,1	4453,3	4076,2	646,1	118,8
Інші витрати	3138,2	2968,8	3381,4	243,2	107,7
Разом	36490,7	49480,6	46320,7	9830,0	126,9

Аналіз витрат за статтями дає більш повне розкриття цього показника. Як видно з табл. 2.13 зниження за весь цей період спостерігаємо лише за статтею «електроенергія» на 23%, що пов'язано з застосуванням більш енергоощадних технологій на підприємстві. За усіма іншими статтями є зростання. Суттєво зросли витрати за статтями «засоби захисту рослин» на 60,8% (1896,6 тис. грн.), «мінеральні добрива» - на 32,8% (на 1999,7 тис. грн.), «паливо-мастильні матеріали» - на 39% (2592,4 тис. грн.). Суттєве зростання витрат пов'язано зі зростанням ціни на всі ці матеріальні ресурси та зростанням мінімальної заробітної плати на державному рівні, що вплинуло на 24,4% вартості цих затрат при вирощуванні продукції сільського господарства галузі рослинництва.

Одним із ключових параметрів, що формує ефективність виробництва цієї продукції в товаристві, є обсяг її реалізації на ринку. Товарна продукція фірми формує доходи та створює матеріальну базу для розширеного

відтворення. Структура каналів реалізації продукції в товаристві представлена у табл. 2.14

Таблиця 2.14

Структура каналів збуту культур сільськогосподарських в товаристві, %

Культура	Всього в середньому за 2020-2022 рр.	Канал реалізації		
		переробним підприємствам	населенню (паї)	оптовим покупцям
Озима пшениця	100	-	1,13	99,1
Кукурудза на зерно	100	3,6	0,4	96,0
Ярий ячмінь	100	-	-	100,0
Горох	100	35,2	-	64,8
Соняшник	100	4,1	3,0	92,9

Аналіз каналів збуту продукції показав, що для кожної із них вони відрізняються часткою. Так, домінує за часткою реалізації продаж посередницьким структурам (оптовим покупцям) за всіма культурами, крім гороху. Останній реалізується переробним підприємствам, що змінює частку в структурі каналів. Основні культури також видаються населенню (орендодавцям земельних паїв) у вигляді сплати за користування землею, найбільша частка за цим каналом належить соняшнику, яка складає 3% від загального обсягу.

Оцінку динаміки продажу продукції рослинництва доцільно робити як у натуральному, так і у вартісному вираженні, оскільки при оцінці цього процесу у грошовому обчисленні важливим фактором, що впливає на ефективність, буде ціна реалізації. Охарактеризуємо динаміку рівня рентабельності виробництва і ціни реалізації основних культур в товаристві (табл. 2.15).

Таблиця 2.15

Динаміка рівня товарності і ціни основних культур

Культура	Показник	Рік			2022 до 2020	
		2020	2021	2022	+/-	%
Озима пшениця	Рівень товарності, %	94,5	86,2	96,0	1,5	-
	Ціна 1 ц, грн.	590,0	610,0	635,0	45,0	107,6
Кукурудза на	Рівень товарності, %	84,3	93,8	94,1	9,8	-

зерно	Ціна 1 ц, грн.	588,7	595,8	607,3	18,6	103,2
Соняшник	Рівень товарності, %	91,0	95,2	95,1	4,1	-
	Ціна 1 ц, грн.	845,6	817,8	864,5	18,9	102,2

Рівень товарності основних культур в товаристві високий, що свідчить про низький рівень забезпеченості підприємства зерносховищами і неможливістю зберігання зерна в великих обсягах. Коливання цін на вирощувані культури на ринку були не суттєвими, оскільки роки досліджень характеризуються не лише економічними умовами господарювання, а й глобальним процесом – пандемією та в 2022 р. військовим станом в країні і погіршенні умов збуту аграрної продукції через порушення логістичних шляхів та об'єктів інфраструктури.

Ситуація щодо ринкової ціни вплинула на величину фінансових результатів, які отримало товариство за весь період аналізу. Простежимо динаміку кінцевого результату виробництва і продажу продукції в товаристві в табл. 2.16.

Таблиця 2.16

Динаміка фінансових результатів діяльності в товаристві

Рік	Фінансовий результат, тис. грн.	Абсолютний приріст, тис. грн		Темп росту, %		Темп приросту, %	
		Баз.	Ланцюг.	Баз.	Ланцюг.	Баз.	Ланцюг.
2020	807,4	-	-	-	-	-	-
2021	782,1	-25,3	-25,3	96,9	96,9	-3,1	-3,1
2022	681,2	-126,2	-100,9	84,4	87,1	-15,6	-12,9

Як бачимо з табл. 2.16 фінансовий результат, який підприємство отримувало за весь час був прибуток. Однак, враховуючи фактори впливу на ринкову ціну, розмір прибутку підприємства мав чітку тенденцію до зниження щороку. Особливо чітко це можна простежити за базовим методом розрахунку, який має найбільші темпи зниження. Доповнимо аналіз рівнянням тренду, яке покажемо на рис. 2.5.

Як показують два рівняння тренда фінансовий результат (прибуток) зменшується і на перспективу очікується зменшення за поліноміальним рівнянням на 37,8 тис. грн. у 2023 р. Все це підтверджується поточними

параметрами, які розраховують за попередніми даними в господарстві за 2023 р.

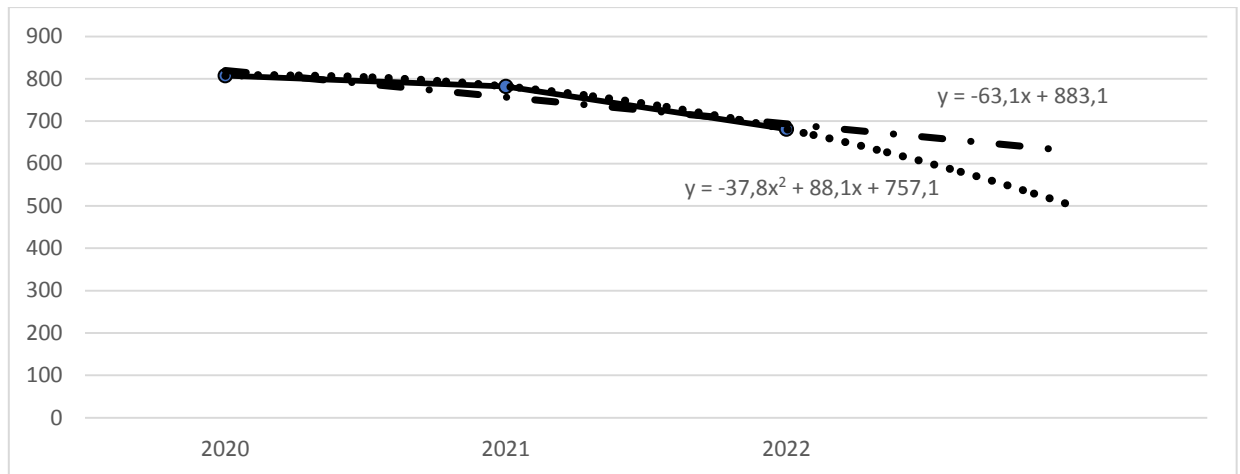

Рис. 2.5 Аналітичне вирівнювання фінансового результату діяльності, тис. грн.

В табл. 2.17 представлена динаміка ефективності виробництва і продажу продукції підприємства. Ефективність виробництва у сільському господарстві характеризується великою системою показників. Узагальнюючим статистичним показником є рентабельність, що розраховується за окремими видами продукції та виробництва в цілому, тощо.

Таблиця 2.17

Ефективність господарської діяльності в товаристві

Показник	Рік			2022 до 2020	
	2020	2021	2022	+/-	%
Валова продукція, тис. грн.	30198,1	48362,7	41251,9	11053,8	136,6
Дохід від реалізації продукції, тис. грн.	37298,1	50262,7	47001,9	9703,8	126,0
Собівартість всього, тис. грн.	36490,7	49480,6	46320,7	9830,0	127,0
Фінансовий результат (прибуток, збиток), тис. грн.	807,4	782,4	681,2	-126,2	84,4
- на 1 га	0,32	0,31	0,27	-0,5	84,4
- на 1	17,9	17,4	14,8	-3,1	82,7

працівника					
Рівень рентабельності, %	2,2	1,6	1,5	-0,7 в.п.	-
Рентабельність продажу, %	2,16	1,56	1,45	-0,71 в.п.	-
Норма прибутку, %	0,6	0,6	0,5	-0,1 в.п.	-

Отже, господарська діяльність товариства в цілому була прибуткова і вона була рентабельною за весь час досліджень. Чітко простежується тенденція до зниження прибутку, однак фірма може покривати витрати і частково мати кошти для розширеного відтворення.

Для кількісної оцінки впливу виділених факторів, таких як норма прибутку (x_1), чистий прибуток у розрахунку на 1 працівника, зайнятого в сільському господарстві (x_2), чистий прибуток у розрахунку на 100 грн. матеріальних витрат (x_3), рентабельність оборотних активів (x_4), рентабельність продажів (x_5), на рівень рентабельності (y) товариства за допомогою кореляційно-регресійного аналізу було збудовано рівняння множинної регресії ключових показників, що характеризують ефективність діяльності досліджуваної фірми:

$$y = 1,522 + 0,035 \times x_1 + 0,005 \times x_2 + 0,021 \times x_3 + 0,251 \times x_4 + 0,031 \times x_5;$$

$$R = 0,927; R^2 = 0,859.$$

Отримане багатофакторне рівняння регресії дозволило дійти невтішного висновку, що ефективність діяльності товариства більш як 85 % визначається комплексом відібраних чинників. Перші три характеризують ефективність використання основних видів ресурсів, наступні два – ефективність комерційних операцій. Значимість рівняння регресії оцінили за допомогою критерію F-Фішера, який показав, що рівняння регресії статистично значуще. Також було перевірено надійність факторів, включених у модель, та самих коефіцієнтів регресії, що підтвердила можливість використання рівняння.

Висновки до другого розділу

Таким чином, з наведеної в цьому розділі оцінки тенденції розвитку аграрного виробництва в ТОВ «ДВК» Синельниківського району Дніпропетровській області можна зробити наступні висновки:

– сформована структура управління і організаційна структура представлена такими підрозділами, як бухгалтерія (очолює головний спеціаліст – бухгалтер), агрономічна служба (головний агроном), інженерний відділ та плановий (економічний) відділ, очолює головний економіст. Забезпечує виробничий процес і допоміжні функції дві тракторно-рільничі бригади (очолюють бригадири), які вирощують переважно продукцію галузі рослинництва.

– показники обсягів виробництва, а також темпів зростання продукції рослинництва істотно відрізняються в розрізі окремих культур. Так, зростання валового збору і урожайності склало для озимої пшениці – 24,7% і 2,9% відповідно та щодо соняшнику –25,8% і 11%. Зростання валових показників зумовлено не лише факторами інтенсифікації, що вплинули на їх, а й зміна в розмірі посівних площ. Стосовно кукурудзи на зерно, то валовий збір цієї культури зменшився на 22,5% за рахунок зменшення посівних площ, хоча при цьому врожайність цієї культури зросла на 3,7%.

– суттєве зростання посівів олійних культур відбувається, в основному, за рахунок скорочення посівів низькорентабельних зернових культур;

– простежується тенденція щодо коливання рівня технічного забезпечення аграрного виробництва. В 2022 р. відносно 2020 р. навантаження ріллі на один трактор зменшилося на 9,1%, посіви відповідних культур, середня площа посівів на один зернозбиральний комбайн не змінилася. Відзначимо, що зношеність техніки складає в середньому 35%, що свідчить про технічну придатність (модернізацію) їх до аграрного виробництва.

– в структурі собівартості виробництва продукції сільського господарства спостерігається зростання матеріальних витрат, так в 2022 р. відносно 2020 р. їх питома вага збільшилася на 2,2 в.п., частка всіх інших

елементів витрат зменшилася, хоча і не суттєво. Так як рівень витрат на оплату праці знизилася в структурі витрат за цей період на 0,2 в.п., відповідно розмір нарахувань знизився на 0,1 в.п. Амортизаційні відрахування знизилися на 0,6 в.п.

– найвищі економічні результати у розвитку товариства спостерігалися в 2021 році. В цілому фінансовий результат, який підприємство отримувало за весь час був прибуток. Однак, враховуючи фактори впливу на ринкову ціну, розмір прибутку підприємства мав чітку тенденцію до зниження його рівня щороку на 37,8 тис. грн.. Тоді як, в 2022 році відносно 2020 маса прибутку зменшилася на 5 тис. грн на 100 га сільгоспугідь (на 15,6%). Доход від реалізації на аналогічну площу зріс на 385 тис. грн (26%). Стосовно показників ефективності всі вони зменшилися як відносно витрат (на 0,7 в.п.) так і відносно виробничого капіталу (0,1 в.п.). Віддача від використання основного капіталу зросла на 11 грн. на 100 грн. основних фондів (28,2%). Продуктивність праці (на 1 робітника) зросла на 193 тис. грн в звітному році відносно базового, так і на 1 людино-годину на 94 грн. В процентному вираженні ці зміни склали відповідно 23,3% і 21,5%.

РОЗДІЛ 3. ОБГРУНТУВАННЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ЗАХОДІВ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Впровадження організаційно-економічних заходів підвищення ефективності аграрного підприємства

Розвиток та відповідність запитам споживачів – найважливіша сторона роботи підприємств в будь-якій. Поки рівень не буде повністю відповідати сучасним вимогам, ефективність роботи підприємства залишається на нейтральному рівні. Важливо, щоб кожен відділ працював високий результат. Тільки в цьому випадку можна досягти справді високих цілей. Якщо ринок вимагає перейти на випуск нових видів продукції, розширити або змінити асортименти, то аграрна фірма повинна бути завжди до цього готова.

Ріст ефективності діяльності аграрного підприємства вважається дійсно продуктивним за дотримання таких умов:

- міцна конкурентоспроможність, коли отримані результати значно вище, ніж конкурентів над ринком.
- зростання показників фінансового спрямування значно підвищується швидше, ніж в аналогічних підприємств та фірм.
- організовується певний розмір ресурсів невикористовуваних, що в перспективі можна залучати до оновлення внутрішнього середовища.

Підвищення ефективності аграрної фірми можливе за умови використання науково-методичного підходу. Організаційно-економічний заходи росту ефективності щодо діяльності фірми передбачає модернізацію матеріальну і технічну виробництва, впровадження у нього цифрових технологій (технології точного землеробства) та процеси управління, зростання показників ефективності використання потенціалу ресурсів за рахунок підвищення кваліфікації персоналу, контроль за витратами

матеріальних запасів (основними та оборотними засобами), контроль за дотриманням технології обробітку ріллі, своєчасне та в повному обсязі матеріальне та фінансове забезпечення виробничого процесу.

Освоєння резервів зростання ефективності на рівні аграрної фірми, крім матеріальної складової, вимагає супроводу використання наукомістких ресурсів таких як генетичний матеріал, засобів захисту рослин, добрив, стимуляторів росту, а також нових техніко-технологічних рішень. Процес управління організаційно-економічними резервами зростання ефективності графічно представлений рис 3.1.

На першому кроці визначення резервів зростання ефективності аграрної фірми необхідно провести аналітичну роботу пов'язану, насамперед, з оцінкою фактичних результатів діяльності господарської. Причому, враховуючи, що ефективність аграрного виробництва великою мірою визначаються від некерованих людиною факторів (погодних умов) даний аналіз необхідно провести в певній ретроспективі, що дозволить згладити під час аналізу неконтрольовані фактори. Для того, щоб оцінити рівень можливого резерву зростання ефективності необхідно провести порівняльну оцінку структури та обсяг питомих витрат на виробництво окремих видів продукції галузі рослинництва з середніми по району даними та показниками з найбільш конкурентоспроможними фірмами.

Найважливішим чинником, що впливає на потенціал освоєння резервів ефективності аграрних фірм, є діюча система державної підтримки, доступність кредитних та інвестиційних ресурсів. Тому, слід проводити оцінку ефективності використання резервів щодо росту ефективності аграрної фірми за такими показниками («як є» і «як буде»).

Оновлення складу активної частини основних засобів, зокрема машинно-тракторного парку, є нагальною проблемою аграрної фірми. Недосконалість механізмів кредитування, низька прибутковість процесу створення аграрної продукції та інші вагомні важелі не дають можливості у встановлені строки відновити набір основних засобів, що, у свою чергу,

шкодить належному протіканню процесів технологічних у виробництві аграрному, що призведе до зниження натуральних і вартісних значень показників продукції.

Рис. 3.1 Процес управління організаційно-економічними резервами зростання ефективності

Останнє, у свою чергу, не дозволяє аграрним фірмам рентабельно діяти на ринках товарів продовольчих в режимі посилення конкурентного тиску зі сторони міжнародних компаній та тих, що синтезуються у середовище великих підприємств (агрохолдингів) і не мають зазначених вище проблем. Вирішити проблему ефективного оновлення машинно-тракторного парку

неможливо без удосконалення механізму кредитування щодо придбання основних засобів. При цьому банківські установи повинні опрацювати такі схеми кредитування, за яких запорукою виступали б самі об'єкти основних засобів, придбаних за кредитні кошти. На сьогоднішній день, аграрні підприємства, які обмірковують плани щодо залучення зовнішніх (кредитних) активів для придбання основних активів, поставлені такі межі, в яких забезпечувати власні зобов'язання (кредитні) власним майном, яке є на момент кредитування придбання цих об'єктів активів.

Фактором зі знаком «мінус» можна віднести термін надання позичкових ресурсів, який не перевищує в значних ситуаціях декількох років (два і більше) та спонукають фірми спрямовувати основну масу свого доходу від основної діяльності на погашення кредитних зобов'язань перед банками. Незважаючи на наявні вищезазначені моменти (негативні) щодо позичкових алгоритмів здійснення, брати позику у фінансових посередників (банків) для модернізації, переоснащення та роботизації агротехнічного забезпечення процесу все ще є головним джерелом здійснення всіх цих кроків.

Крок другий - управління організаційно-економічними заходами зростання ефективності має на увазі об'єктивну оцінку вартості освоєння резервів, як з погляду прямих додаткових витрат, так і з погляду ризику їх неефективних вкладень.

На цьому етапі визначається ресурсомісткість освоєння резервів, аналізується потреба у додаткових ресурсах матеріальних і технічних, витрати на підвищення кваліфікації працівників.

Послідовність оцінки вартості освоєння резервів, як з погляду прямих додаткових витрат, і з погляду ризику представлений на рис. 3.2. Для обґрунтування проекту важливо сформулювати документи, фіксуючі цільові індикатори та обґрунтування економічно обґрунтованих витрат. Розробляється виробничий план або технологічна карта, що обґрунтовує нові техніко-економічні параметри виробництва продукції сільського

господарства. На цьому етапі необхідно оцінити можливі ризики, пов'язані з неефективними інвестиціями.

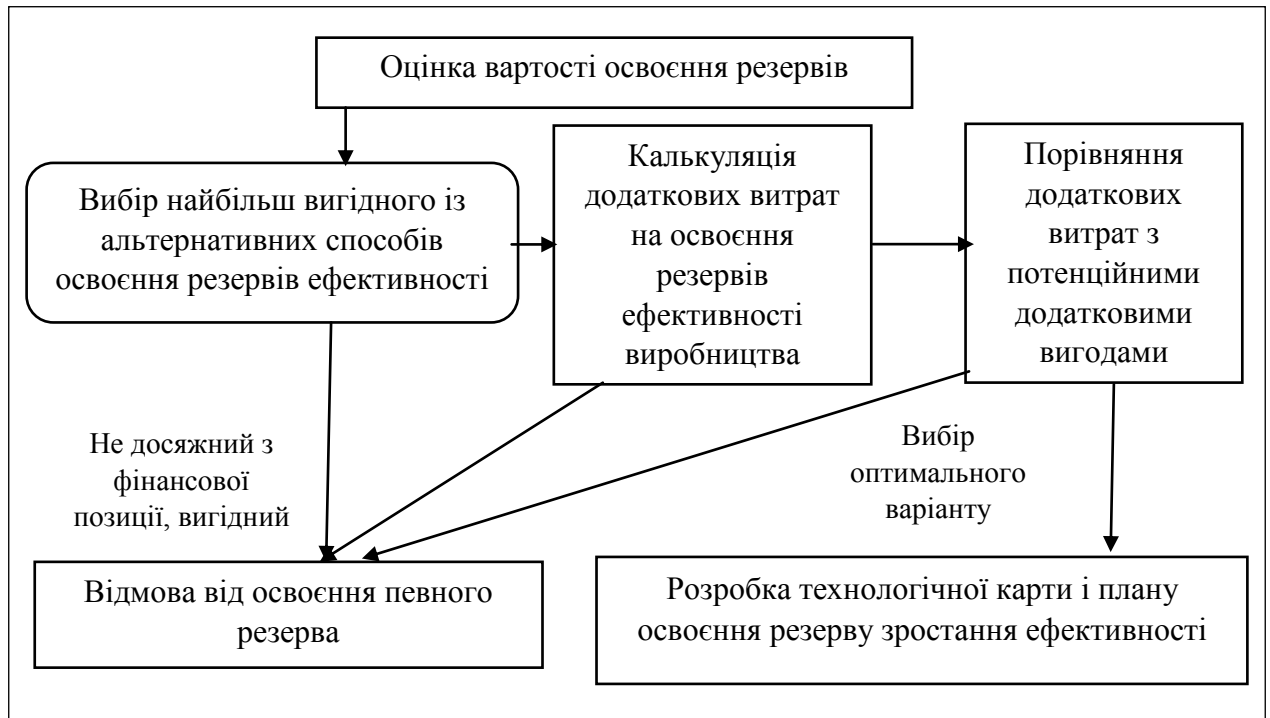

Рис. 3.2 Економічна оцінка резервів росту ефективності

На третьому кроку, при організації організаційно-економічних заходів щодо реалізації підвищення ефективності, доцільно розробити програмні документи щодо освоєння резервів зростання ефективності сільськогосподарської організації, що включають дані про витрати, механізми реалізації, потенційні вигоди та цільові індикаторів.

У табл. 3.1 представлені організації організаційно-економічних заходів щодо реалізації підвищення ефективності.

Четвертий крок управління організаційно-економічними заходами зростання ефективності аграрної фірми є формування системи контролю за результативністю заходів щодо освоєння резервів та розробка на основі економічної оцінки коригувальних заходів, що дозволяє сформувати нестатичний механізм, а система, що розвивається з урахуванням змін.

На підставі висновків, зроблених в результаті аналізу в ТОВ «ДВК» Синельниківського району стану діяльності виробничо-збутової

пропонується розробити та запровадити організаційно-економічних заходи росту ефективності, що включає наступні заходи:

Таблиця 3.1

Елементи організації організаційно-економічних заходів щодо
реалізації підвищення ефективності

Модернізація техніки і технологій	
Обмеження	Варіанти дій
Формування оптимального парку техніки виходячи з умов конкретної фірми	Вибір марок та комплексів техніки та обладнання, здатних найбільш повно розкривати свій потенціал в умовах фірми
Реалізація технологій точного землеробства та цифрового сільського господарства	Оснащення самохідної, причіпної та стаціонарної техніки цифровими системами контролю якості робіт, витрачання матеріальних ресурсів
Організація адекватного обслуговування та використання техніки	Створення бази для зберігання та обслуговування техніки, формування кадрового потенціалу, здатного до роботи на конкретній техніці
Організація фінансування заходів підвищення ефективності	
Забезпечити інвестиційну привабливість заходів щодо підвищення ефективності	Забезпечення оптимальної структури балансу, формування рівня прибутковості здатного покрити додаткові непередбачені витрати
Підвищення доступності у кредитних ресурсах	Участь у заходах державної підтримки
Науковий супровід організаційно-економічних заходів підвищення ефективності, обґрунтоване послідовне освоєння резервів	
Наукове обґрунтування освоєваних резервів	Використання потенціалу регіональних галузевих ЗВО
Робота з постачальниками наукомістких виробничих ресурсів	Участь у наукових семінарах, підвищенні кваліфікації, конференціях

1) вирощування нових культур (в 2023 р. підприємство заклало декілька гектар довгострокових біологічних активів рослинництва і планує вихід на ринок з цим товаром у 2025 р.);

2) збільшення обсягу реклами (у засобах масової інформації, листівках, тощо);

3) просування у соціальних мережах.

У сучасному цифровому світі, де люди і технологічні системи взаємодіють набагато більш інтелектуальними і взаємопов'язаними способами, підприємства повинні постійно впроваджувати нові інновації і відчувати очікуванням, що зростають, і запитами кінцевого споживача. Усі, хто недостатньо швидко адаптується до нових умов, просто будуть витіснені з ринку.

Аграрні фірми повинні бути в курсі нових технологій, здатних кардинально перетворити досвід користувача, а також розуміти, яким чином вони можуть використовувати дані технології у своїй діяльності. Другий захід – збільшення обсягу реклами. Розглянемо один із каналів – соціальні мережі. Просування у соціальних мережах дозволяє ефективно розвивати бізнес та залучати покупців в потенціалі. SMM-просування здійснюється як з залученням ІТ-професіоналів чи власними персоналом агрофірми.

Дана форма маркетингу є сукупністю заходів, направлених на коригування діалогу між клієнтами (в тому числі і потенційними) з використанням соцмереж та повідомлень. Для просування створюються різні види контенту, які самостійно поширюють користувачі через соціальні канали. Просування має переваги за цим каналом у таких напрямках:

- потенціал вибору обмеженої цільової аудиторії, зацікавленої у продукті фірми;
- можна успішно просувати як продукти і послуги, але й інформаційні проекти, ЗМІ чи конкретну особистість;
- дозволяє підвищити розпізнавання бренду;
- збільшує лояльність аудиторії;
- залучає нових відвідувачів на сайт компанії.

Аграрні фірми використовують мобільні технології для того, щоб надати своїм співробітникам рішення та дані, що підвищують продуктивність їхньої праці, та створити умови для прийняття рішень, що забезпечують більш високу якість обслуговування клієнтів. Технології штучного інтелекту та автоматизації все більш активно впроваджуються по всьому світу. Вони

інтегруються в нові або існуючі додатки і дуже значно трансформують робочі процеси у взаємовідносинах з клієнтами, а також взаємодію між людьми та процес прийняття рішень. Крім того, розглянуті технології природним чином розширюють існуючі рішення та створюють динамічніші екосистеми, націлені на збільшення продуктивності праці, підвищення ефективності та створення більш безпечних умов.

Розрахуємо економічну ефективність заходів збільшення обсягу реклами (у засобах масової інформації, листівках, тощо) систематизуємо дані в табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Вихідні дані для розрахунку ефекту від збільшення обсягу реклами

№ з/п	Показник	Позначення	Сума, тис. грн.
1	Обсяг реалізації до впровадження заходів	V_1	47001,9
2	Обсяг реалізації після впровадження заходів	$V_2 = V_1 * 0,036$	47694,0
3	Приріст виручки (доходу, прибутку) за рахунок реалізації заходи	ΔV	692,1
4	Одноразові витрати на рекламу	ΔI	225,6

Приріст виручки (доходу, прибутку) за рахунок реалізації заходу за формулою 3.1:

$$\Delta V = 47694 - 47001,9 = 692,1 \text{ тис. грн.}$$

Враховуючи, що $\Delta I = 225,6$ тис. грн. розрахуємо річний економічний ефект: $E_f = 692,1 - 225,6 = 466,5$ тис. грн.

Розрахуємо строк окупності заходів:

$$T_{ок} = \Delta I / \Delta V = 225,6 / 466,5 = 0,48.$$

Цим розрахунком підтверджується окупність заходу близько шести місяців від початку його реалізації. Оцінимо отримані результати впровадження запропонованих дій із фактичними даними за допомогою системи показників у табл. 3.3.

Як бачимо посилення заходів з просування (реклама) продукції аграрної фірми економічні результати діяльності зросли (прибуток на 466,5

тис. грн.), що пов'язано з не суттєвим зростанням собівартості продаж і відповідно позитивним впливом на показник прибутку. Рівень рентабельності зріс на 1 в. п., тобто даних захід призведе до поліпшення економіки господарства.

Таблиця 3.3

Економічні показники до та після впровадження заходів

Показник	Впровадження заходів		Зміни	
	до	після	+/-	%
Дохід від реалізації, тис. грн.	47001,9	47694,0	1692,1	101,5
Повна собівартість, тис. грн.	46320,7	46546,3	225,6	100,5
Прибуток від реалізації, тис. грн.	681,2	1147,7	466,5	168,5
Чисельність персоналу	46	46	-	100,0
Витрати на 1 грн.	0,99	0,96	-0,03	97,0
Рентабельність продаж, %	1,45	2,4	+0,95	-
Рентабельність діяльності, %	1,5	2,5	+1,0	-

Підвищення рентабельності продажів на 0,95% відбулося за рахунок збільшення питомої частки прибутку у складі виручки товариства, причинами якого є зниження собівартості чи підвищення ціни товару.

Таким чином, оцінка запропонованих вище заходів щодо збільшення обсягу реалізації готової продукції аграрної фірми дозволяє зробити висновок про їх ефективність, що, у свою чергу, дає підстави рекомендувати їх для реалізації.

3.2. Вибір оптимізації ресурсного потенціалу аграрного підприємства

Аграрна фірма ефективно функціонуючи залежить не тільки від цін на товарну продукцію рослинництва і тваринництва, але також від цін на промислові товари та послуги інших підприємств, які вони купують, без яких неможливе виробництво продукції. Мова йде про насіння, що придбається,

мінеральні добрива, хімічні засоби захисту рослин, енергетичні ресурси і запчастини, послуги з агрохімічних робіт, ремонт техніки, транспортування вантажів.

Ціни на ресурси, що закуповуються, надають значний вплив на собівартість продукції рослинництва, на кінцеву ефективність діяльності аграрної фірми. Інфляція, попит та пропозиція, конкуренція, експорт та імпорту, природні фактори, аграрна політика держави щороку впливають на ціни реалізації товарної продукції аграрної фірми. Ці ж чинники, крім природних, також впливають на ціноутворення ресурсів, що закуповуються. Проте, щорічні темпи зростання або зниження цін на продукцію сільського господарства та ресурси, що купуються, можуть суттєво відрізнятися.

Очевидно, що більш високі темпи зростання цін на ресурси, що закуповуються, призвели до зростання собівартості аграрної продукції, практично, незалежно від діяльності аграрної фірми. Це позначилося скороченням суми прибутку за рентабельним господарствами і збільшення збитків по нерентабельним. Враховуючи, що погіршення економічного становища незалежно від діяльності аграрної фірми, а також наявністю зацікавленості держави у стабільності функціонування аграрних фірм та розширеному відтворенні натуральних обсягів товарної продукції рослинництва, очевидна доцільність державної участі у процесі ціноутворення на товарну продукцію галузі та виробничі ресурси, що купуються.

Для обґрунтування економічних заходів щодо росту ефективності в діяльності економічної системи слід враховувати вимоги потенційних інвесторів, сільськогосподарських виробників.

ТОВ «ДВК» Синельниківського району ефективно працює, проте рівень ефективності дозволяє говорити про невикористані резерви. Проблема росту ефективності створення рослинницьких культур полягає у необхідності підвищення продуктивності результатів, праці з впровадженням у цей процес інноваційних технологій, дозволяють збільшити економічні результати

одиницю витрат у процесі використання наявних ресурсів. Не може бути уніфікованої системи показників ефективності, оскільки виходячи з особливостей інноваційної технології, професіоналізму фахівців та менеджерів, та інших факторів кожен дослідник самостійно визначає.

Характеризуючи виробництво продукції в аспекті економічної ефективності в галузі рослинництва передбачає порівняння результату та витрат. Диференційованість таких варіантів можна представити наступним набором: рентабельністю активів, собівартістю загальною, прибуткова одиницю земельної площі та низку інших показників. Інакше висловлюючись, для характеристики економічної ефективності можна застосувати безліч різних показників. Найважливішим аспектом, що зумовлює ефективність виробництва рослинництва, є продуктивність праці, фондівіддача, землевіддача, врожайність культур.

З цією метою слід розробити рекомендації щодо оптимальної структури посівних площ з урахуванням спеціалізації та розмірів земельних угідь ТОВ «ДВК» Синельниківського району. Ця модель повинна відображати рекомендовані площі посівів по кожній культурі, очікуваний рівень врожайності та валового збору, вартість валової продукції, собівартість та реалізаційні ціни товарних видів продукції, очікуваний рівень рентабельності (збитковості). За підсумками її аграрна фірма уточнює власні планові показники на наступні роки. Застосування економіко-математичних методів та прикладних програмних продуктів дозволяє розкрити невикористані можливості виробництва, глибше та точніше розробити складні народно-господарські завдання, зокрема завдання аналізу, планування та управління аграрним виробництвом. Під економіко-математичними методами розуміють комплекс математичних методів), що застосовуються під час вирішення різних економічних завдань.

З огляду на це розробимо економіко-математичну модель оптимізації використання структури посівних площ. У цій моделі необхідно під кожную культуру відвести такі посівні площі, за яких досягається максимальний

економічний ефект (максимальне валове виробництво, прибуток та мінімальні витрати). Структура посівних площ повинна бути розрахована таким чином, щоб обсяги одержаної продукції рослинництва дозволяли забезпечити: насінням власне виробництво, а також виконання договірних зобов'язань про постачання продукції.

Цільовою функцією розробленої моделі є отримання максимуму доходу від реалізації рослинницької продукції. Розрахуємо оптимальну модель структури посівних площ за допомогою економіко-математичних методів. Для складання моделі оптимізації структури посівних площ необхідно проаналізувати та опрацювати вихідну інформацію (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Структура сівозмін в ТОВ «ДВК»

Сівозміна 1		Сівозміна 2	
№ поля	культура	№ поля	культура
1	пшениця озима	1	ячмінь
2	ячмінь	3	пшениця озима
3	горох	4	соняшник
4	соняшник	5	кукурудза на зерно
5	кукурудза на зерно	6	гречка

Визначившись з критерієм оптимальності, побудуємо математичну модель (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Система змінних, які включені в математичну модель

Сівозміна 1 – S_1		Сівозміна 2 – S_2	
X_1	пшениця озима	Y_1	ячмінь
X_2	ячмінь	Y_2	пшениця озима
X_3	горох	Y_3	соняшник
X_4	соняшник	Y_4	кукурудза на зерно
X_5	кукурудза на зерно	Y_5	горох

Система обмежень:

1 За площею, га.

–за загальною площею: $S_1 + S_2 = 2523$

– за площами сівозміни 1: $X_1+X_2+X_3+X_4+X_5 -S_1 \leq 0$

– за площами сівозміни 2: $Y_1+Y_2+Y_3+Y_4+Y_5 -S_2 \leq 0$

2. За співвідношенням площ в сівозміні 1:

– за площею озимої пшениці, га: $X_1 \geq 0,3S_1$;

– за площею ячменю, га: $X_2 \geq 0,25S_1$;

– за площею гороху, га: $X_3 \geq 0,1S_1$;

– за площею соняшника, га: $X_4 \geq 0,2S_1$;

– за площею кукурудзи на зерно, га: $X_5 \geq 0,2S_1$.

3. За співвідношенням площ в сівозміні 2:

– за площею озимої пшениці, га: $Y_2 \geq 0,25S_2$;

– за площею ячменю, га: $Y_1 \geq 0,15S_2$;

– за площею соняшника, га: $Y_3 = 0,25S_2$;

– за площею кукурудзи на зерно, га: $Y_4 = 0,2S_2$;

– за площею гороху, га: $Y_5 = 0,15S_2$.

Цільова функція: максимум доходу від реалізації, тис. грн.

Застосування економіко-математичної моделі передбачає оптимізувати посівні площі таким чином:

– площа 1-ї сівозміни складе 1500 га, рекомендована площа одного поля 300 га;

– площа 2-ї сівозміни складе 1023 га, рекомендована площа одного поля 256 га.

У першій сівозміні рекомендується вирощувати на площі: 808 га озиму пшеницю, на 118 га ячмінь, на 37 га горох, на 49 га кукурудза на зерно, на 488 га соняшник. У другій сівозміні необхідно вирощувати на: 501 га соняшника, 201 га озимої пшениці, 115 – ячменю і 206 – кукурудза на зерно. Узагальнимо результативні показники щодо посівних оптимізованих площ для аграрного досліджуваного підприємства в табл. 3.6. З табл. 3.6 видно, що у двох сівозмінах присутні майже всі культури, крім гороху – у другій

сівозміні. При цьому структура посів продукції рослинництва суттєво відрізняється від наявної в господарстві.

Таблиця 3.6

Розміщення культур в сівозмінах при вирощуванні продукції
рослинництва в товаристві

Показник	Культура					
	пшениця озима	ячмінь	кукурудза на зерно	горох	соняшник	всього
Сівозміна 1	808	118	49	37	488	1500
Сівозміна 2	201	115	206	-	501	1023
Разом	1009	233	254	37	989	2523

Враховуючи витрати на виробництво та дохід від реалізації продукції з одного гектара визначимо результати оптимізації структури посівних площ в товаристві. З цією метою розрахуємо ефективність від зміни структури посівів в товаристві (табл. 3.7).

Таблиця 3.7

Економічна ефективність від впровадження оптимізації
структури посівних площ

Показник	Рік		2024 до 2022	
	2022	2024	+/-	%
Структура посівних площ – всього, %:	100,0	100,0	-	-
– озима пшениця	40,2	40,0	-0,2	-
– кукурудза на зерно	11,3	10,1	-1,1	-
– ячмінь	10,0	9,2	-0,8	-
– горох	2,7	1,5	-1,2	-
– соняшник	36,2	39,2	+3,0	-
Дохід від реалізації, тис. грн.	47001,9	47904,9	903,0	101,9
Повна собівартість, тис. грн.	46320,7	46701,4	380,7	100,8
Прибуток від реалізації - всього, тис. грн.	681,2	1203,5	522,3	176,7
–на 1 га	0,27	0,48	0,21	177,8
Рентабельність продаж, %	1,45	2,5	+1,05	-
Рентабельність діяльності, %	1,5	2,6	+1,1	-

Як свідчать дані табл. 3.7, результати оптимізації структури посівних площ відбудеться зростання площі соняшнику, що вже намітилася в господарстві і в 2023 р. Планують збільшити площу під цю культуру на майже 80 га, що не відповідає науковим нормам, однак дозволяє підприємству посилити економічний стан підприємства. Зазначимо, що озима пшениця є у всіх сівозмінах і майже не змінила своєї посівної площі. Розрахунки свідчать про доцільність даного рішення оскільки рівень рентабельності зростає по господарству. Прибуток від впровадження моделі оптимізації площ посіву зростає на 522,3 тис. грн (76,7%).

Висновки до третього розділу

В ТОВ «ДВК» Синельниківського району з врахуванням стану діяльності виробничо-збутової пропонується розробити та запровадити організаційно-економічних заходи росту ефективності, що включає наступні дії:

1) вирощування нових культур. В 2023 р. підприємство заклало декілька гектар довгострокових біологічних активів рослинництва і планує вихід на ринок з цим товаром у 2025 р.

2) збільшення обсягу реклами (у засобах масової інформації, листівках, тощо). Посилення заходів з просування (реклама) продукції аграрної фірми економічні результати діяльності зросли (прибуток на 466,5 тис. грн.), що пов'язано з не суттєвим зростанням собівартості продаж і відповідно позитивним впливом на показник прибутку. Рівень рентабельності зріс на 1 в. п., тобто даних заходів призведе до поліпшення економіки господарства.

Підвищення рентабельності продажів на 0,95% відбулося за рахунок збільшення питомої частки прибутку у складі виручки товариства, причинами якого є зниження собівартості чи підвищення ціни товару.

3) оптимізація посівних площ. Застосування економіко-математичної моделі передбачає оптимізувати посівні площі таким чином: площа 1-ї

сівозміни складе 1500 га, рекомендована площа одного поля 300 га; площа 2-ї сівозміни складе 1023 га, рекомендована площа одного поля 256 га.

У першій сівозміні рекомендується вирощувати на площі: 808 га озиму пшеницю, на 118 га ячмінь, на 37 га горох, на 49 га кукурудза на зерно, на 488 га соняшник. У другій сівозміні необхідно вирощувати на: 501 га соняшника, 201 га озимої пшениці, 115 – ячменю і 206 – кукурудза на зерно.

Результати оптимізації структури посівних площ відбудеться зростання площі соняшнику, що вже намітилася в господарстві і в 2023 р. Планують збільшити площу під цю культуру на майже 80 га, що не відповідає науковим нормам, однак дозволяє підприємству посилити економічний стан підприємства. Зазначимо, що озима пшениця є у всіх сівозмінах і майже не змінила своєї посівної площі. Розрахунки свідчать про доцільність даного рішення оскільки рівень рентабельності зростає по господарству. Прибуток від впровадження моделі оптимізації площ посіву зростає на 522,3 тис. грн (76,7%).

Впровадження цих кроків стало можливим з виконанням певного послідовного процесу вибору оптимального організаційно-економічного заходу, який впливав на підвищення ефективності товариства, таких як освоєння організаційно-економічних резервів підвищення ефективності, що ґрунтувалися на об'єктивній економічній оцінці умов, вартості та перспектив діяльності.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Аграрним фірмам потенційно необхідно проводити моніторинг як поточних дій та кроків і контролювати виконання стратегічних орієнтирів, щоб утримувати конкурентний статус. Аграрна галузь, як і інші в економіці країни, має свої специфічні особливості, що впливає на ріст прибутку і відсутня чітка картина, як досягти високої рентабельності підприємства.

Ефективність включає в себе багатогранну систему розвитку сільськогосподарського виробництва, його органічний зв'язок з інтенсифікацією, природним середовищем, соціальними умовами працівників, сукупністю елементів і відносин, що становлять економічний механізм, показники, оцінку діяльності організацій, їх галузей у системі функціонуючого ринку та державного регулювання.

Провівши оцінку економічного розвитку ТОВ «ДВК» Синельниківського району Дніпропетровській області можна зробити наступні висновки:

– показники обсягів виробництва, а також темпів зростання продукції рослинництва істотно відрізняються в розрізі окремих культур. Так, зростання валового збору і урожайності склало для озимої пшениці – 24,7% і 2,9% відповідно та щодо соняшнику –25,8% і 11%. Зростання валових показників зумовлено не лише факторами інтенсифікації, що вплинули на їх, а й зміна в розмірі посівних площ. Стосовно кукурудзи на зерно, то валовий збір цієї культури зменшився на 22,5% за рахунок зменшення посівних площ, хоча при цьому врожайність цієї культури зросла на 3,7%.

– суттєве зростання посівів олійних культур відбувається, в основному, за рахунок скорочення посівів низькорентабельних зернових культур;

– простежується тенденція щодо коливання рівня технічного забезпечення аграрного виробництва. В 2022 р. відносно 2020 р. навантаження ріллі на один трактор зменшилося на 9,1%, посіви відповідних культур, середня площа посівів на один зернозбиральний комбайн не

змінилася. Відзначимо, що зношеність техніки складає в середньому 35%, що свідчить про технічну придатність (модернізацію) їх до аграрного виробництва.

– в структурі собівартості виробництва продукції сільського господарства спостерігається зростання матеріальних витрат, так в 2022 р. відносно 2020 р. їх питома вага збільшилася на 2,2 в.п., частка всіх інших елементів витрат зменшилася, хоча і не суттєво. Так як рівень витрат на оплату праці знизилася в структурі витрат за цей період на 0,2 в.п., відповідно розмір нарахувань знизився на 0,1 в.п. Амортизаційні відрахування знизилися на 0,6 в.п.

– найвищі економічні результати у розвитку товариства спостерігалися в 2021 році. В цілому фінансовий результат, який підприємство отримувало за весь час був прибуток. Однак, враховуючи фактори впливу на ринкову ціну, розмір прибутку підприємства мав чітку тенденцію до зниження його рівня щороку на 37,8 тис. грн.. Тоді як, в 2022 році відносно 2020 маса прибутку зменшилася на 5 тис. грн на 100 га сільгоспугідь (на 15,6%). Доход від реалізації на аналогічну площу зріс на 385 тис. грн (26%). Стосовно показників ефективності всі вони зменшилися як відносно витрат (на 0,7 в.п.) так і відносно виробничого капіталу (0,1 в.п.). Віддача від використання основного капіталу зросла на 11 грн. на 100 грн. основних фондів (28,2%). Продуктивність праці (на 1 робітника) зросла на 193 тис. грн в звітному році відносно базового, так і на 1 людину-годину на 94 грн. В процентному вираженні ці зміни склали відповідно 23,3% і 21,5%.

В ТОВ «ДВК» Синельниківського району з врахуванням стану діяльності виробничо-збутової пропонується розробити та запровадити організаційно-економічних заходи росту ефективності, що включає наступні дії:

1) вирощування нових культур. В 2023 р. підприємство заклало декілька гектар довгострокових біологічних активів рослинництва і планує вихід на ринок з цим товаром у 2025 р.

2) збільшення обсягу реклами (у засобах масової інформації, листівках, тощо). Посилення заходів з просування (реклама) продукції аграрної фірми економічні результати діяльності зросли (прибуток на 466,5 тис. грн.), що пов'язано з не суттєвим зростанням собівартості продаж і відповідно позитивним впливом на показник прибутку. Рівень рентабельності зріс на 1 в. п., тобто даних захід призведе до поліпшення економіки господарства. Підвищення рентабельності продажів на 0,95% відбулося за рахунок збільшення питомої частки прибутку у складі виручки товариства, причинами якого є зниження собівартості чи підвищення ціни товару.

3) оптимізація посівних площ. Застосування економіко-математичної моделі передбачає оптимізувати посівні площі таким чином: у першій сівозміні рекомендується вирощувати на площі: 808 га озиму пшеницю, на 118 га ячмінь, на 37 га горох, на 49 га кукурудза на зерно, на 488 га соняшник. У другій сівозміні необхідно вирощувати на: 501 га соняшника, 201 га озимої пшениці, 115 – ячменю і 206 – кукурудза на зерно.

Результати оптимізації структури посівних площ відбудеться зростання площі соняшнику, що вже намітилася в господарстві і в 2023 р. Планують збільшити площу під цю культуру на майже 80 га, що не відповідає науковим нормам, однак дозволяє підприємству посилити економічний стан підприємства. Зазначимо, що озима пшениця є у всіх сівозмінах і майже не змінила своєї посівної площі. Розрахунки свідчать про доцільність даного рішення оскільки рівень рентабельності зростає по господарству. Прибуток від впровадження моделі оптимізації площ посіву зростає на 522,3 тис. грн (76,7%).

Впровадження цих кроків стало можливим з виконанням певного послідовного процесу вибору оптимального організаційно-економічного заходу, який впливав на підвищення ефективності товариства, таких як освоєння організаційно-економічних резервів підвищення ефективності, що ґрунтувалися на об'єктивній економічній оцінці умов, вартості та перспектив діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аграрна економіка: Підручник. За ред. Д.К.Семенда та О.І.Здоровцова. Умань, 2005. 318 с.
2. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: Підручник. 2-ге вид., доп. і перероблення. К.: КНЕУ, 2015. 624 с.
3. Бабич О.А., Білявська Л.О. Ефективність хімічних засобів захисту проти фітопаразитичних маотодів. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Біологія, біотехнологія, екологія.* 2016. № 234 С. 52-57.
4. Базилевич В. Д. Економічна теорія: Політекономія: підручник. За ред. В. Д. Базилевича. К. : Знання. 2014. 710 с.
5. Башлай С., Яремко І. Цифровізація економіки України в умовах євроінтеграційних процесів. *Економіка та суспільство*, 2023. №48. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-48>
6. Бізнес-план розвитку сільськогосподарського підприємства. Навч. Посібник. В.І. Дробот, В.П. Мартянов та ін. К.: Мета, 2003. 336 с.
7. Бобер А.В. Ригун В.П. Вплив температурних умов та способів зберігання на пивоварні якості гранульованого кудьтур. *Наукові доповіді НАУ.* 2006. № 5. С. 4-7.
8. Бойчик І.М Економіка підприємства. Київ: Кондор -Видавництво, 2016. 378 с.
9. Бондаренко В.М. Розвиток ефективного виробництва молока та його промислової переробки в Україні. *Економіка АПК.* 2008. № 5. С. 61-64.
10. Великий тлумачний словник сучасної української мови. За. ред. В.Т. Бусел, К.: Ірпінь: ВТФ "Перун", 2005. 1728 с.
11. Вініченко І.І., Сітковська А.О., Горнюк Д.І. Особливості управління економічними результатами діяльності аграрних підприємств. *Агросвіт.* 2023. № 20. С. 4-8.

12. Державна служба статистики України. Режим доступу: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
13. Габор С.С., Габор В.С. Ефективність як економічна категорія. *Інноваційна економіка*. 2012. № 7. С. 14-17.
14. Говорушко Т.А., Клімаш Н.І. Управління ефективністю діяльності підприємств на основі вартісно-орієнтованого підходу. Київ: Логос, 2013. 204 с.
15. Гончаров С.М. Тлумачний словник економіста. За ред. проф. С.М. Гончарова. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 264 с.
16. Данильчак Н.Ю. Аналіз економічної ефективності виробництва продукції рослинництва у сільськогосподарському підприємстві. Режим доступу: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/1398>.
17. Джеджула В. В., Єпіфанова І. Ю., Дзюбка М. Ю. Напрями підвищення ефективності діяльності підприємств молочної галузі. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 11. С. 12-14
18. Джеджула В.В., Єпіфанова І.Ю. Фінансовий аналіз та звітність: практикум. Вінниця: ВНТУ, 2017. 143 с.
19. Дучинська Н.І., Бондаренко Н.М., Лядова К.А. Ефективність сільськогосподарського виробництва: сутність та шляхи підвищення. Режим доступу: <http://vestnikdnu.com.ua/archive/201372/duchinska.html>.
20. Економіка підприємства. Заг. ред. Ковальської Л.Л. та Кривов'язюка І.В. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2020. 700 с
21. Економіка підприємства. Заг. ред. Ліпич Л.Г.. Луцьк: Вежа-Друк, 2021. 768 с.
22. Єпіфанова І.Ю., Джеджула В.В., Дзюбка М.Ю. Оцінювання ризику стратегій розвитку підприємств молочної галузі. *Економіка та суспільство*. 2017. Вип. 13. С. 428-434.
23. Іванова Ю.В. Підвищення ефективності функціонування аграрних підприємств. Актуальні проблеми економіки, управління та маркетингу в аграрному бізнесі: матеріали II Міжнародної науково-

практичної інтернет-конференції, м. Дніпро, 05-06 жовтня 2023 р. Дніпро, ДДАЕУ, 2023. С. 29-30.

24. Іванова Ю.В. Фактори підвищення ефективності функціонування аграрних підприємств. Економічні проблеми модернізації та інвестиційно-інноваційного розвитку аграрних підприємств: Збірник тез всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції молодих вчених і здобувачів (27-28 квітня 2023 р. м. Дніпро). Дніпро, 2023. С. 122-123.

25. Кадирус І.Г. Конкуреноспроможність підприємства та фактори, що на неї впливають. Ефективна економіка. 2014. № 5: URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2014_5_104

26. Кваша С.М., Голомша Н. Е. Конкуреноспроможність вітчизняної сільськогосподарської продукції на світовому аграрному ринку. Економіка АПК. 2006. №5. С.101.

27. Кіндзерський Ю., Паламарчук Г. Проблема національної конкуреноспроможності та пріоритети конкурентної політики в Україні. *Економіка України*. 2006. № 8. С. 19-29.

28. Коваленко Ю.С. Сільськогосподарське підприємство в ринковому середовищі. К.: ІАЕ УААН, 2000. 200 с.

29. Курбацька Л.М., Ільченко Т.В., Кожушко І.Г. Маркетинговий механізм забезпечення конкуреноспроможності продовольчого ринку. *Агросвіт*. 2009. № 9. <https://dspace.dsau.dp.ua/bitstream/123456789/2427/1/1.pdf>

30. Куровська Н.О. Адаптація світового досвіду інтеграційних зв'язків у хмелярстві. *Вісник Житомирського національного агроекологічного університету*. 2011. № 2. С. 325—335

31. Мазур Н.А., Місюк М. С. Конкуреноспроможність виробництва сільськогосподарської продукції та основні напрями її підвищення. *Економіка АПК*. 2007. №2. С. 129-127.

32. Малік М.Й., Нужна О.А. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: методологія і механізми: монографія. Київ : ННЦ ІАЕ 2007. 270 с.
33. Малік М.Й., Лузан Ю.Я. Проблемні питання розвитку кооперації та інтеграційних відносин в АПК. *Економіка АПК*. 2010. № 3. С. 3-8.
34. Малік М.Й., Зіновчук В.В., Луценко Ю.О. Основи аграрного підприємництва. К.: ІАЕ, 2001. 582 с.
35. Михайлов М. Г. Стратегічні напрями матеріально-технічної бази аграрних підприємств. *Економіка АПК*. 2018. № 1. С. 10-16.
36. Муляр Т. С. Напрями підвищення економічної ефективності виробництва хмелепродукції. *Агросвіт*. 2020. № 9. С. 84–92. DOI: [10.32702/2306-6792.2020.9.84](https://doi.org/10.32702/2306-6792.2020.9.84)
37. Небава М.І., Адлер О.О., Лесько О.Й. Економіка та організація виробничої діяльності. Вінниця : ВНТУ. 2011. 232 с.
38. *Пархомець М.К.* Шляхи підвищення ефективності виробництва продукції нутріівництва в аграрних підприємствах. *Ефективна економіка*. 2014. № 12, <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4181>
39. Петрович Й.М. Л. М. Прокопишин-Рашкевич. Економіка та фінанси підприємства Львів. 2014. 408 с.
40. Ратошнюк Т.М., Николик О.М., Сітнікова Т.Ю. Управління якістю як засіб зниження ризиковості галузі хмелярства. *Економіка АПК*. 2008. № 9. С. 103-108.
41. Розвиток аграрного сектору в умовах трансформаційних змін: Матеріали VI міжнародної конференції молодих вчених (у заочній формі). За ред. Ю.О. Лупенко та ін. К.: ННЦ ІАЕ, 2014. 168 с.
42. Сяїнський Д.А. Удосконалення організаційно-економічного механізму розвитку хмелярства. *Економіка АПК*. 2015. № 12. С. 55-63.
43. Сітковська А.О., Іванова Ю.В., Турлюн Я.Г. Вплив факторів на ефективність діяльності аграрних підприємств. *Агросвіт*. 2024. №2. С. 54-58.

44. Сич Є.М., Хотько Т.В. Діагностика ефективності діяльності підприємства. *Проблеми підвищення ефективності інфраструктури : Збірник наукових праць*. Випуск 34. Київ: НАУ, 2012. 182 с.
45. Стельмащук А. М. Економічний механізм сталого розвитку галузі тваринництва в сільськогосподарських підприємствах. *Інноваційна економіка АПК*. 2010. № 4. [18]. С. 57-60.
46. Супіхонов Б. К. Про підвищення конкурентоспроможності аграрного виробництва в сучасних умовах. *Економіка АПК*. 2008. №5. С. 3-8.
47. Шепеленко М. П. Теоретичний аналіз сутності ефективності діяльності підприємства. 2013. Режим доступу:<http://www.repository.hneu.edu.ua/jspui/bitstream/2013>
48. Accenture-Technology-Vision-2022 Full-Report. Режим доступу: <https://www.accenture.com/content/dam/accenture/final/accenture-com/a-com-custom-component/iconic/document/Accenture-Technology-Vision-2022-Full-Report.pdf>
49. Anon A. Hopfen - Rundschau. Wolncach. 1991. Т. 42. № 3. Р. 28-31.
50. Ismail M.H., Khater M., Zaki M.(2017) Digital Business Transformation and Strategy: What Do We Know So Far? University of Cambridge, 35 p.
51. Katz R. (2015) The Transformative Economic Impact of Digital Technology. The United Nations Commission on Science and Technology for Development. 18th Session. Item 3. pp. 2–11.
52. Kettner L. Hallertauer Hopfenbau. Mainburbug,1976. P. 67.
53. Kohlmann H., Kastner A. Der Hopfen. Wolnzach. 1975. P. 49
54. Sugier D., Szewczuk C. Evaluation of the macro - element nutritional state of hops on the basis of the chemical analyses of leaves and soil. Lublin, 2002. University of Agrikulture. P. 87 - 96.
55. Westerman G.(2017) Your Company Doesn't Need a Digital Strategy. MIT Sloan Management Review, p. 25